

FLR

FØROYSKT LÓGAR RIT
FAROESE LAW REVIEW

vol. 9, no. 1, apríl 2020

Løgfrøði í smáum lögdomum og samfeløgum Kára á Rógvi til minnis

Bárður Larsen	Hví serføroyska lögfrøðiútbúgving?
Hans Gammeltoft-Hansen	Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret
Jóan Pauli Joensen	Etnologiskar hugleiðingar kring siðvenjur, lóg og grundlóg
Halgir Winter Poulsen	Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur
Mikael Karlsson	Legal Education
Niels Waage	Kollektiv arbeiðsret som færøsk særánliggende
Garrett Barden	Of Justice and Law

FLR

FØROYSKT LÓGAR RIT
FAROESE LAW REVIEW

vol. 9, no. 1, apríl 2020

Løgfrøði í smáum lögdomum og samfeløgum Kára á Rógvi til minnis

Bárður Larsen	Hví serføroyska lögfrøðiútbúgving?
Hans Gammeltoft-Hansen	Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret
Jóan Pauli Joensen	Etnologiskar hugleiðingar kring siðvenjur, lóg og grundlóg
Halgir Winter Poulsen	Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur
Mikael Karlsson	Legal Education
Niels Waage	Kollektiv arbeiðsret som færøsk særánliggende
Garrett Barden	Of Justice and Law

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 9, no. 1, 2020.
© 2020, Felagið Føroyskt Lógar Rit og greinahøvundarnir. Øll rættindi vard.
Tað er ikki loyvt á nakran hátt at endurgeva úr ritinum uttan skrivligt loyvi
frá høvundum og ritstjórn.

Vanligar ávísingar eru loyvdar. Vit mæla til henda hátt: 9 FLR (2020) 32.

Ritstjórnað hava: Bárður A. Ísheim, Bárður Larsen og Kristian Joensen.

Tilskrift: Jónas Broncksgøta 25, 100 Tórshavn.
Teldupostur: b.isheim@gmail.com.
Heimasíða: [https://www.setur.fo/fo/setrid/almennar-taenastur-og-grunnar/
foroyskt-logarrit/](https://www.setur.fo/fo/setrid/almennar-taenastur-og-grunnar/foroyskt-logarrit/)

Ongin ábyrgdan fyri gerðir hjá persónum ella stovnum grundað á tilfar í
hesum riti verður viðurkend.

ISSN 1601-0809

Umbróting, prent og hefting: Estra/Vasti

Føroyskt Lógar Rit (Faroese Law Review) vol. 9, no. 1, 2020.
© 2020, Føroyskt Lógar Rit and the respective authors. All rights reserved.
No parts of this publication may be reproduced in any way without the prior
written permission of the authors and the editors.

Usual citations are allowed. We recommend this mode 9 Faroese Law
Review (2020) 32.

Editors: Bárður A. Ísheim, Bárður Larsen og Kristian Joensen.

Address: Jónas Broncksgøta 25, 100 Tórshavn, Faroe Islands.
E-mail: b.isheim@gmail.com.
Homepage: [https://www.setur.fo/fo/setrid/almennar-taenastur-og-grunnar/
foroyskt-logarrit/](https://www.setur.fo/fo/setrid/almennar-taenastur-og-grunnar/foroyskt-logarrit/)

No responsibility for loss to any person or body acting or refraining from
acting as a result of any contents of this publication will be accepted.

ISSN 1601-0809

Printing: Estra/Vasti

Innihald / Contents

FLR

Oddagrein	Síða / Page	4
Lógin hjá Føroyskum Lógar Riti	Síða / Page	9
Fundarfrásøgn	Síða / Page	10

Bárður Larsen

Hví serføroyska løgfrøðiútbúgving?	Síða / Page	12
---------------------------------------	-------------	----

Hans Gammeltoft Hansen

Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret	Síða / Page	23
--	-------------	----

Jóan Pauli Joensen

Etnologiskar hugleiðingar kring siðvenjur, lóg og grundlóg	Síða / Page	33
---	-------------	----

Halgir Winther Poulsen

Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur	Síða / Page	43
---	-------------	----

Mikael M. Karlsson

Legal Education	Síða / Page	50
-----------------	-------------	----

Niels Waage

Kollektiv arbeidsret som færøsk særanliggende	Síða / Page	60
---	-------------	----

Garrett Barden

Of Justice and Law	Síða / Page	66
--------------------	-------------	----

Bárður Larsen, ritstjórnarlimur ¹

Oddagrein

Tá ein lovandi amerikanskur lögfrøðingur fyri gott 30 árum síðan bráðliga doyði í einum aldri av einans 42 árum, skrivaði ein eldri starvsbróður, at akademisk lögfrøði kundi neyvan verið fyri meira lemjandi missi.

Eg havi mangan hugsað, at tá tað bar til at orða seg so í einum samfelag við hundradavís av úrmælingum innan lögfrøði, hvussu skal tað so bera til at finna orð fyri missin fyri føroyska lögfrøði og samfelag av Kára á Rógvi, professara, fyri nú 5 árum síðan?

Kári var fyrsti føroyski lögfrøðingurin, sum av álvara hevði eina samhangandi hugsjón um føroyska lögfrøði og føroyska lögfrøðiliga útbúgving. Hóast fyri ein part hjálptur av øðrum er tað honum einsamøllum fyri at takka, at eitt føroyskt akademiskt lógarrit bleiv stovnað, og somuleiðis at lögfrøðiútbúgving í dag er á Fróðskaparsetri Føroya.

Føroyskt Lógar Rit kom út í sjei árgangum millum 2001 og 2007. Síðan kom stígur í. Ein útgáva var aftur í 2013. Eftir hetta hevur ritið ligið stilt.

Ætlanin er nú at fara undir aftur støðuga útgávu av Føroyskum Lógar Riti. Ritið kemur at stýja undir samfelagslig viðurskipti og vera partur av umhvørvinum innan lóg á Fróðskaparsetri Føroya, sum síðan 2013 hevur bjóðað eina master-útbúgving og síðan 2019 eisini bachelorútbúgving í lóg.

Í mun til fyrr verður ritið fyri framtíðina ikki prentað, men lagt út á heimasíðuna frítt atkomiligt fyri øll áhugað. Skipanin við at halda ritið móti gjaldi fer tískil í søguna. Kortini er henda útgáva partvís undantak, tá nøkur eintøk verða prentað av hesi útgávu til heiðurs fyri stovnarann av ritinum og grundleggjarann av føroyskari lögfrøðiútbúgving.

Árið eftir, at Kári var farin, mintust vit hann á fakligum degi, einum seminari, í Læraraskúlahøllini 4. mars 2016 undir heitinum *Lögfrøði í smáum lögðómum og samfeløgum*.

¹ Adjunktur og útbúgvingarleiðari í lögfrøði, Fróðskaparsetur Føroya.

Nú ritið kemur út aftur, er hóskandi at prenta tær framløgur í greinaformi, sum blivu hildnar hendan dagin í Læraraskúlahøllini, Kára til heiðurs. Talan er um framløgur eftir lögfrøðingar og akademikarar, ið hava arbeitt saman við Kára og á ymiskan hátt stóðu honum nær.

Tríggjar framløgur koma ikki við í hesa útgávu. Tann eina er eftir vinmann Kára, Ágúst þór Árnason, sála. Ágúst þór hevði áhugaverda framløgu um lögfrøðiútbúgvingina á Akureyri, sum á mangan hátt var fyrimynd hjá Kára í arbeiðinum at skipa fyri føroysku útbúgvingini. Ágúst þór andaðist á vári 2019 og náddi ikki at laga framløguna til grein.

Tann næsta er framløgan hjá vinmanni Kára, Andrass Holm Arge, undir heitinum *Lóggætur óðalsmaður*, sum á ein bæði persónligan og stuttligan hátt lýsti, hvør Kári var sum menniskja, og tann óvanliga áhuga, sum Kári hevði fyri lögfrøði og landbúnaði frá blaðungum av. Andrass helt eina frálíka framløgu, kanska ta bestu á seminarinum. Henda framløga bleiv kortini ikki lagað til grein, eina mest tí framløgan var persónlig meira enn faklig.

At enda hevði Heini í Skorini, adjunktur og ph.d. í altjóða politikki, eina áhugaverda framløgu um lóggávu um haturstalu, blasfemi og trúarfrælsi í einum føroyskum-donskum høpi, ið ikki enn er blivin lagað til grein, men væntandi kemur við til seinni útgávu.

Í útgávuni hesuferð leggur undirritaði fyri við greinini *Hvi serføroyska lögfrøðiútbúgving?* Greinin er, sum heitið bendir á, ein breið hugleiðing um týðningin av at skipa eina føroyska lögfrøðiliga útbúgving.

Hans Gammeltoft-Hansen, fyrrverandi Fólkatingsins umboðsmaður, hevur síðan grein nevnd *Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret*, sum er áhugaverd viðgerð av sambandinum millum prosesuellan rætt og innihaldsligan rætt og ein grundgeving fyri, at rættartrygdir (retsgarantier) í prosesrættinum eiga at verða tulkaðar meira stívt enn aðrar reglur í rættarskipanini.

Jóan Pauli Joensen, professari emeritus á Fróðskaparsetrinum, hevur grein kallað *Etnologiskar hugleiðingar kring síðvenjur, lóg og grundlóg*, har hann minnst aftur á samstarvið við Kára í føroysku grundlógarnevndini (seinni stjórnarskipanarnevndini), har Kári aftur hevði ein týðandi leiklut.

Halgir Winther Poulsen, fyrrverandi advokatur og dómari í Fasta Gerðarrætti, hevur greinina *Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur*; har hann lýsir avgerandi týðningin Kári hevði sum formaður í nevndini at skipa Fasta Gerðarrætt.

Mikael M. Karlsson, heimspekingur og adjungeraður professari í lóg á Fróðskaparsetri Føroya, hevur síðan greinina *Legal Education*, har hann hugleiðir um týðningin av lögfrøðiútbúgving og m.a., hví tað er týðandi ikki at skipa loysnir í smáum samfeløgum eftir bygnaðinum í munandi størri londum og skipanum.

Sum seinasta íkast við tilknýti til seminarið frá 2016 hevur Niels Waage, fyrrverandi gerðarrættardómari og dómari, eina grein undir heitinum *Kollektiv arbejdsret som færøsk særanliggende*, har hann sigur frá m.a., hvussu hann kom at kenna Kára, bakgrundina fyri Fasta Gerðarrætti og íblásturin frá gamla danska Permanente Voldgiftsret.

Seinasta íkastið til hesa útgávu er grein uttanfyri tema undir heitinum *On Justice and Law* eftir írsku heimspekingin Garrett Barden.

Editorial

When a promising American legal scholar passed away some 30 years ago, an older colleague stated that legal scholarship could scarcely have suffered a more devastating loss.

When such a statement could be appropriate in a society with hundreds of excellent legal scholars, how could it even be possible to find words to describe the loss for Faroese law and society when Kári á Rógvi, the first and at the time only professor of law on the Faroe Islands, passed away now some 5 years ago?

Kári was the first Faroese jurist who had a serious and coherent vision for Faroese law and legal education. Even if partly assisted by others, it is his honour alone that an academic Faroese law review was established, and that the University of the Faroe Islands today offers both bachelor's and master's degrees in law.

Faroese Law Review was published in seven volumes between 2001 og 2007. Then there was stagnation until an edition again was published in 2013. Since then the review has been dormant.

The plan is now to publish Faroese Law Review again on a regular basis. The review will be part of the legal environment at the University of the Faroe Islands, where a master's degree in law was established in 2013, and a bachelor's degree in law in 2019.

In the future the review will only be available on the website as an open access review. Thus, subscribing to the review will not be possible for the future. The current issue is an exception, as a limited number of the issue will be printed in honour of the founder of the review and of Faroese legal education.

The year after Kári's passing, there was a seminar arranged for his commemoration the 4th of March 2016 with the title *Law in small Jurisdictions and Societies*.

In the process of reviving the review, the presentations from that seminar will appropriately be adapted to articles. The speakers were lawyers and academics that had been co-operating with Kári or had otherwise been close to him.

Three presentations from the seminar will not be printed as articles. The first was held by Kári's friend, the late Ágúst þór Árnason. Ágúst þór had an interesting talk about the legal education at the University of Akureyri, an education that in many respects served as a model for Kári's efforts to bring about a Faroese legal education. Ágúst þór passed away in spring 2019, and had not adapted his presentation to a publishable article.

The second is the presentation from Kári's friend Andrass Holm Arge, under the title *Lóggættur óðalsmaður (free-holder learned in the law)*, that in a both personal and humoristic manner described Kári as a human being and his extraordinary passion for jurisprudence and agriculture (and agricultural law) from very young age. Andrass had an exceptional presentation, probably the best at the seminar, but as his presentation was personal more than academic, it was not adapted to a publishable article.

The last was Heini í Skorini, assistant professor and ph.d. in International Relations, who held an interesting presentation on legislation on hate speech, blasphemy and freedom of religion in a Faroese-Danish context, which also has not been adapted to an article for this issue, but will likely be prepared for a later issue.

In this issue I have the first article under the heading *Hví serføroyska lögfrøðiútbúgving? (Why a distinct Faroese legal education?)*. The article is, as

suggested by the title, a broad reflection on the importance of establishing our own Faroese legal education.

Hans Gammeltoft-Hansen, former Parliamentary Ombudsmand in Denmark, then has an article called *Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret (On the relation between the administrative procedural law and substantive administrative law)*, which is an interesting discussion of the relation between procedural law and substantive law; an argument is made defending the view that procedural rules must be interpreted more strictly or formally than substantive norms of the law in order to better enforce those substantive norms.

Jóan Pauli Joensen, Professor Emeritus at the University of the Faroe Islands, has an article under the title *Etnologiskar hugleiðingar kring siðvenjur, lóg og grundlóg (Ethnological reflections on customs, law and constitution)*, where he reflects back on the co-operation with Kári in the Faroese Constitutional Committee, where Kári's presence again was of central importance.

Halgir Winther Poulsen, former attorney and judge at Permanent Labour Court (Fasti Gerðarrættur), wrote the article *Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur (Faroese Labour Law and the Permanent Labour Court)* describing Kári's important role as chair for the committee proposing and preparing the Faroese Permanent Labour Court.

Mikael M. Karlsson, philosopher and adjunct professor in law at the University of the Faroe Islands, has written an article titled *Legal Education*, where he reflects on the importance of legal education and i.e. makes the point that it is important for small societies and systems not to implement structures and solutions uncritically from much larger societies and settings.

As the last article within the context of the 2016 seminar, Niels Waage, former Danish Labour Court Judge, and former regular judge, has delivered the article *Kollektiv arbejdsret som færøsk særanliggende (Collective labour law as a field of special Faroese Competence)* where he amongst other things reflects on how he came to know Kári, the background of the Faroese Permanent Labour Court, and the inspiration that Kári found in the former Danish Permanent Labour Court (Permanente Voldgiftsret).

The last contribution to this issue is an article outside the general theme and not related to the context of the 2016 seminar. It is an article written by Irish philosopher Garrett Barden, reflecting on the relation between law and justice under that same title *On Justice and Law*.

Lógin hjá Føroyskum Lógar Riti

- § 1. Føroyskt Lógar Rit (FLR) er óheft lögfrøðiligt tíðarrit.
- § 2. FLR skipar fyri at útgeva tilfar, ið lýsir og greinar mál av týðningi fyri føroyska lógarækið.
- § 3. FLR verður stýrt av eini ritstjórn, sum er hægsti myndugleiki.
- § 4. Ritstjórnin verður vald á hvørjum ári. Øll lóggkøn og stjórnarkøn kunnu mæta á fundi at velja ritstjórnina. Fráfarandi ritstjórnin skipar fyri valinum eftir vanligari mannagongd.

Hesir limir skulu veljast:

- A. Ritstjórnin
 - B. 5–9 lóggkøn ella stjórnarkøn.
 - C. Eitt umboð fyri lögfrøði- ella samfelagsdeildina á Fróðskaparsetrinum, sum er sjálvvalt og verður roknað sum partur partur av teim 6–10 ritstjórnarlimunum.
- § 5. Blaðið verður fíggað við stuðli frá almennum myndugleikum og privatum stuðlum. Eftir samráðingar við nevndu stuðlar ger ritstjórnin eina fíggarreglugerð at galda fyri umsitingina av øllum pengum og fæi hjá FLR. Verður felagið avtikið, skal allur peningur, ið felagið eigur, fara til Granskingargrunn Føroya.

Galdandi frá 9. juni 2005.

Aðalfundur var 9. desember 2020, har nýggj ritstjórn varð vald.

Í ritstjórnini sita:

- A. Bárður A. Ísheim
- B. Kristian Joensen
- B. Kári Durhuus
- B. Oda Strøm
- B. Magnus Ennistíg
- B. Eli Thorsteinsson
- B. Brian Sjørðarson
- C. Bárður Larsen

Fundarfrásøgn (9. Desember 2019)

Aðalfundur var í Føroyskum Lógar Riti (FLR) mánakvøldið 9. desember 2019 á veghædd á Fróðskaparsetri Føroya í Jónas Broncksgøtu.

Á fundinum luttóku Bárður Larsen, Kristian Joensen, Oda Strøm, Magnus Ennistíg, Eli Thorsteinsson, Bárður A. Ísheim, Brian Sjørðarson, Zakarias Vang og Eli Christiansen.

Skrivari var Bárður A. Ísheim.

Skráin:

1. Komandi útgávur.
2. Viðtøkubroytingar (flutt til seinni ritstjórnarfund).
3. Val av ritstjórn.

Alment

Fundurin byrjaði við práti um viðkomandi lögfrøðiligar avbjóðingar í føroyska samfelagnum.

Eitt nú hugleiddi Bárður Larsen um serstakar ástøðiligar og praktiskar avbjóðingar innan lóg í Føroyum, og um hvussu FLR, eins og undanfarin ár, framvegis kundi vera forum at viðgera slíkar spurningar.

Kristian Joensen kunnaði m.a. um, at ein ph.d. lesandi hevði áhuga í at skriva grein um talufrælsi og §266b.

Zacharias Vang hugleiddi um týðningin av at hava tíðarrit innan lóg í Føroyum og greiddi eitt nú frá *ad hoc* rættarskipanini undir øðrum heimsbardaga og týðninginum av at hava eitt fakligt andlit úteftir.

Tosað varð síðani um, hvussu FLR eigur at verða rikið, og hvønn leist fyri javnlíkameting ein eigur at nýta. Sokallaða duld javnlíkameting (*blind peer review*) varð umrødd og hildin at vera skilagóð til tess at tryggja fakliga grundarlagið undir komandi útgávum. Avbjóðingar kunnu kortini í so lítlum samfelag standast av at tryggja anonymitet, men tað merkir ikki, at hetta ikki er eitt mál at stremba ímóti.

Eisini varð prátáð um týðningin av at víðarimenna ein almennan føroyskan lögfrøði orðalista, sum kann byggjast á arbeiðið hjá Sigurði Joensen, sála. Ein slíkur listi kann móguliga leggjast út á Sprotan, ið longu hevur ein búskaparfrøðiligan orðalista. Eisini varð nevnt, at íslenskt orðafeingi kann brúkast sum íblástur.

Komandi útgávur

Bárður A. Ísheim kunnaði um komandi útgávuna, sum er grundað á framløgur á seminari til heiðurs fyri Kára á Rógvi, hildið á læraraskúlanum í mars 2016. Eisini er ein grein uttan fyri tema um tulking eftir írskan heimspeking.

Val av ritstjórn

Síðani var farið undir at velja nýggja ritstjórn.

Sambært § 4 í lógini fyri lógarritið skal ritstjórn veljast á hvørjum ári. Hesi skuldu veljast:

1. Ritstjórin.
2. 5–9 lógrøn ella stjórnarkøn.
3. Eitt umboð fyri lögfrøði- ella samfelagsdeildina á Fróðskaparsetrinum, sum er sjálvvalt og verður roknað sum partur partur av teim 6–10.

Hesi vórðu síðan vald:

Bárður Larsen, útbúgvingarleiðari í lóg, umboðandi Sögu- og samfelagsdeildina.

Hesi stillaðu upp og vóru vald umboðandi tey 5-9 lógrønuna ella stjórnarkønu: Kristian Joensen, námslektari í lóg.

Bárður A. Ísheim, stjórn málafrøðingur við LLM í almennari altjóða lóg.

Kári Durhuus, lögfrøðilesandi (kundi tíverri ikki mæta, men ynskti at stilla upp).

Oda Strøm, lögfrøðilesandi.

Magnus Ennistíg, lögfrøðilesandi.

Eli Thorsteinsson, advokatur.

Brian Sjúrdarson, lögfrøðingur og KT-umsitari.

Zacharias Wang og Eli Christiansen vóru møttir og vístu áhuga fyri at hjálpa, men ynskti kortini ikki at stilla upp.

Ongin ritstjóri varð valdur á fundinum. Samskipt var um henda spurning eftir fundin. Uppskot var um at velja Bárð A. Ísheim til ritstjóra. Tikið varð undir við hesum, og er Bárður A. Ísheim, dagligur leiðari á Reyða krossi Føroya, tískil valdur ritstjóri.

Fundurin lokin.

Hví serføroyska lögfrøðiútbúgving?

Føroyskt úrtak

Útbúgving í lögfrøði er ikki virksema, ið kann vera eins fyri øll samfeløg, men eigur at vera, politiskt, søguliga og mentunarliga treytað. Lóg og rættur snýr seg um at skipa egin viðurskipti, bæði sum einstaklingur og sum samfelag, á ein góðan og ordiligan hátt út frá egnum fortreytum. Føroysk lögfrøðilig útbúgving er týðandi fyri at tryggja tað lögfrøðiliga medvit, sum er neyðugt fyri at menna føroyska rættarsamfelagið, skapað av føroyingum í samfelagsins mynd og svarandi til samfelagsins avbjóðingar. Egin útbúgving og sjálvstøðugt tilvit er eisini fortreyt fyri at hugsa sjálvstøðugt um, hvussu løgligir stovnar skipast best, og hvussu lán av fremmandari lóggávu eigur at gerast. Samfelag við lítlari orku sum tað føroyska kann ikki byggja hvørki løgligar stovnar ella størri lógarverk frá berum botni. Lán eru og verða neyðug, men størri lögfrøðiligt tilvit er neyðugt til tess at vita, nær ið lánast skal og hvussu. Eisini hevur lítið samfelag tørv á at skapa ta frástøðu millum myndugleikar og borgarar við reglum, sum størri samfeløg í ein mun fáa natúrliga, og tí er eisini tørvur á at menna sjálvstøðugt medvit um, hvussu sjálvvir rættarnormarnir mugu lagast til fyri at hóska til samfelagið. Lögfrøðingur í lítlum samfelag, ið hevur lutfalsliga litla orku, kann ikki einans kenna skyldu til at halda lógarinnar bókstav, men má eisini kenna eina moralska skyldu til at fáa rættarskipanina – í breiðari merking – at virka væl. Eitt nú hevur lóggevri í lítlum samfelag aðrar fortreytir at virka undir, og tí er neyðugt at mynda lögfrøðingar, sum hava annan hugburð til, hvussu Løgtingið skal vera lóggevri, og hvør javnvágin eigur at vera millum løgting og dómstólar og aðrar royndarstovnar. At taka ábyrgd av lögfrøðiútbúgving er samanumtikið at skapa fortreytirnar fyri at skipa og menna samfelagið út frá egnum fortreytum.

English summary

Legal education is not an enterprise that is supposed to be conducted in a “one-solution-fits-all-societies” manner but should be adapted to the specific political, historical and cultural environment. Law is essentially about shaping

¹ Adjunktur og útbúgvingarleiðari í lögfrøði, Fróðskaparsetur Føroya.

one's own world, both individually and as a society in a proper manner faithful to one's own social conditions. A Faroese legal education is important as the basis on which to develop the Faroese legal consciousness upon which the foundation for a distinct Faroese legal community can be further developed with a set of legal values that reflect the form and function of the Faroese society. An independent legal education is also a precondition for developing an independent approach on how to form legal institutions and how to borrow legal structures from abroad. Societies with limited resources such as the Faroese one can neither build legal institutions nor major legal codes from scratch. Legal borrowing will be needed, but greater awareness is necessary as how to and when to borrow. A small society also needs rules to create the distance between authorities and citizens that larger societies to some extent get naturally. Thus an independent mindset needs to be developed on how the legal directives and norms themselves must be adapted in order to best suit the society. The jurist in a small polity relatively weak on resources can not only be dedicated to upholding blackletter law, but needs also a certain moral aspiration to make the legal system – in a broad sense – work as well as it can. The legislature in a small community is an example of an institution functioning under different preconditions than in large societies. Therefore it is necessary to educate and cultivate a type of jurist that has an eye for how the Faroese parliament, the Løgting, best functions as a legislator, and how to strike the proper balance between the responsibilities of the Løgting and the courts and other adjudicative institutions. In the end, taking on the responsibility for legal education amounts to creating the preconditions for shaping and developing our society on its own terms.

Inngangur

Henda stutta grein tekur støði í framløgu, sum undirritaði hevði á seminari til minnis um Kára á Rógvi, professara, 4. mars 2016.

Síðan seminarið í 2016 er nógv hent við lögfrøði á Fróðskaparsetrinum. Nýggj bachelorútbúgving er sett á stovn, sum tók móti fyrstu lesandi aðru lestrarhálvu 2019.

Síðan 2013 hevur Setrið bjóað masterútbúgving í lögfrøði, har bæði umsøkjaraar við bachelor í lóg og aðrir bachelorar við nøktandi lógkunnleika hava kunnað verðið upptiknir. Masterútbúgvingin hevði sínar røtur í royndum frá skeiðum sum Grundskeið í lóg og øðrum stakskeiðum, sum Kári á Rógvi saman við øðrum var farin undir fyrstu árin eftir 2000.

Masterútbúgvingin frá 2013 heldur fram við smærri tillagingum, men í sambandi við nýggju bachelorútbúgvingina verður eisini stovnaður ein nýggjur yvirbygnaður at bjóða teimum, ið vilja hava siðbundnu 5 ára útbúgvingina.

Nærri lýsing av teimum útbúgvingum í lóg, sum Fróðskaparsetrið bjóðar, og serliga henni, ið varð stovnað í 2019, kundi verið sjálvstøðugt greinaevni og skal ikki gerast her. Í hesi grein verður hugleitt yvirskipað um týðningin av at skipa egna føroyska lögfrøðiliga útbúgving.

Føroyar hava, hóast rættarskipan saman við dønnum, serføroyska rættarstöðu á mongum økjum, ið danskar útbúgvingar ikki kunnu væntast at kenna ábyrgd av. Dømi eru almannarættur (sosialrættur), barnarættur, skattarættur, kollektivur arbeiðsrættur, fiskiveiðirættur, landbúnaðarrættur, byggi- og skipanarrættur, stýrisskipanarrættur, heimastýrisskipan og fleiri onnur rættarøki.

Eisini eru samfelagsligu fortreytirnar so ymiskar, at ein lögfrøðingur til føroyska samfelagið eigur at verða myndaður øðrvísi og vera tilvitaður um tørvin hjá tí samfelag, hann ella hon fer at virka í.

Løgligir stovnar

Lögfrøðingar eru ikki einans í miðdeplinum at skipa samfelagið við lógum og reglum. Lögfrøðingar geva eisini politikarum íblástur at skipa løgligar stovnar, sum dómstólar, kærmyndugleikar, umboðsmann, landsfyrising v.m.

Tá keldan til fakligan íblástur mest er úr einum og sama landi, gerst úrslitið natúrliga, at skipanin í hesum landi verður fyrimynd.² Eisini er so, at lond hava lyndi til í serligan mun at lána stovnar og bygnaðir, tá einans ein veik fátan er av, hvat ið ein vil náa við viðkomandi stovni.³ At kalla allir føroyskir stovnar eru skipaðir bygnaðarlíga sum í Danmark. Sum í Danmark er ein tingsins umboðsmaður, ið virkar sum eitt slag av fyrisingardómstóli. Eins og í Danmark eru kærunevndir skipaðar í høvuðssheitum ein fyri hvørt lóggávuøki. Í Føroyum eins og í Danmark situr ein ráðharri fyri hvør sínari fyrising.

² Sí Paul J. DiMaggio & Walter W. Powell, „The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields“, *American Sociological Review*, Vol. 48, s. 147–160, 1983, s. 151 og s. 155.

³ DiMaggio & Powell nevnda verk, s. 155, vísa á, at har lánarin av fremmandum stovni ikki er fullgreiður yvir, hvørjum hann strembar eftir, hevur hann lyndi til neyvt at kopiera fremmandar fyrimyndir, sum verða hildnar at hava riggað væl í upprunalandinum.

Lítill og ongin viðgerð hefur verið av, hvørt tað var skilagott í so lítlum samfelag at skipa bæði Løgtingsins umboðsmann og Føroya kærustovn sum royndarmyndugleikar, heldur enn eitt nú at savna kreftirnar og skipa ein felags og meira virkisfóran stovn. Partur av frágreiðingini er helst, at føroyingar vildu skipa royndarmyndugleikar, serliga aftaná kreppuna í 1990-árunum, fyri at betra um rættartrygdina, men teir vistu ikki ordiliga hvat og hvussu. Tískil royndu føroyingar við neyvari kopiering at „keypa“ sær tað trúvirði og tann legitimitet, sum hesir stovnar høvdu í Danmark.

Lógin og søgan aftanfryi

Lógir og reglur eru ikki óheftar av samfelagnum, tær galda fyri, men mugu skiljast í ljósinum av tí mentan og søgu, sum liggur undir. Ein søga (eitt narrativ) er aftanfryi eina og hvørja lóg.⁴ Aftanfryi donsku grundlógina liggur ein politisk og mentunarlig søga, sum hefur gjørt donsku grundlógina og danskan stjórnarrætt til tað, sum hann er. Aftanfryi amerikonsku grundlógina liggur ein onnur søga, sum í sameindu statunum hefur skapað ein stjórnarrætt, ið er sera ólíkur tí danska. Ikki einans grundlógirnar sjálvar, men ymisku søgurnar aftanfryi, mugu takast við, um greiðast skal frá muninum millum hesi bæði londini.

Søguliga, mentunarliga, í mun til stødd og mangar aðrar fortreytir er føroyska samfelagið grundað á annan veruleika, eina aðra søgu, enn tað samfelag, haðani flestu føroysku lógir og reglur eru lántar.

At lána og laga til egið

Vandamálið við at taka lógir og skipanir frá øðrum er, at móttakarinn fær ikki lógina ella skipanina í blóðið á sama hátt sum tað, ið eru ment innanlands og úrslit av egnari fólkaræðisligari viðgerð. Tað, sum er grundað á egnar royndir og egnar drúgvu umhugsanir, gerst eins egnar á annan hátt enn tað, sum er lánt liðug og væl polerað frá øðrum.⁵

Kortini ber illa til hjá lítlum samfelag at menna allar lógir sjálv. At menna lógir krevur drúgva tíð, mangar úrskurðir, útgreiningar v.m. Vitanin, ið liggur

⁴ Robert M. Cover, „The Supreme Court 1982 Term – Foreword: Nomos and Narrative“, *Harvard Law Review*, Vol. 97, s. 4–68, 1983, s. 4–5.

⁵ Zachary Elkins og Beth Simmons, „On Waves, Clusters, and Diffusion: A Conceptual Framework“, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 598, s. 33–51, 2005, s. 48. Sí líknandi hugsan í samband við rættarligar standardir Seana Valentine Shiffrin, „Inducing Moral Deliberation: On the Occasional Virtues of Fog“, *Harvard Law Review*, Vol. 123, s. 1214–1246, 2010, s. 1225.

aftanfyri størri lógarskipanir, verður einans savnað í samfelag av ávísari stödd yvir longri tíð.

Tískil standa føroyingar í tvístøðu millum at lána liðug lógarverk, sum teir sjálvir ikki koma at fata serliga væl, og í hinum borðinum at látast sum um, teir hava egið lóggávuvald, ið sjálvt kann menna og samtykkja eina og hvørja lóg. Hvørgin av hesum er gongd leið, ein millumvegur má vera.

Kortini tykist lítil og ongin tilvitska um hesi viðurskifti. Ein fær ta fatan, at føroyingar halda, at so at siga ongin munur er á Fólkatingsins og Løgtingsins lóggávuorku.

Eitt dømi er revsirætturin. Málsøkið revsirættur bleiv yvirtikið í 2010. Ongin hevði hugleitt nærri yvir, hvørt fortreytirnar hjá Føroyum at røkja revsirættin vóru til staðar. Onki egið føroyskt lögfrøðiligt samfelag var, ongin føroysk lögfrøðiútbúgving, ongir føroyskir rættarskapandi stovnar sum ákæri og dómsvald. Tískil var lítið og onki grundarlag hjá Løgtinginum at átaka sær leiklutin sum lóggevandi innan revsirættin í 2010. Hetta er lítið broytt síðani. Ongin nevniðverdur føroyskur rættarpolitikkur er innan revsirættarøkið, og føroyskir veljarar og politikarar hava lítið og onki uppá hjartað um revsilóg og revsirættarvenju.

Hóast summi lógarøki eru ósannlík at mennast nakað serligt á serstakari føroyskari grund, er kortini tørvur á at laga tey til serføroysku fortreytirnar. Eitt av hesum er fyrisingarrætturin.

Eitt nú hava smærri fyrisingarstovnar, sum smáar kommunur, fá starvsfólk og ongar innanhýsis lögfrøðingar. Samstundis ber ikki til hjá teimum at keypa ráðgeving, ið fær somu verju móti innliti, sum innanhýsis ráðgeving. Hesum er tørvur á, tá stovnarnir eru so smáir, at teir ikki sjálvir hava nevniðvert av fakkønum starvsfólki.

Eisini gegnisreglurnar í fyrisingarrættinum kundu blivið lagaðar til føroysk viðurskifti. Eitt nú eru systkinabørn uttanfyri tann bólk av nærskyldum, sum eftir § 3 í fyrisingarlógini hava við sær, at málsviðgeri gerst ógegnigur uttan nærri meting. Tá ið familjusambond í miðal eru nærri í Føroyum enn í Danmark, kundi reglan í lógini fevnt um systkinabørn heldur enn einans eftir ítøkiligari meting at staðfesta ógegni, tá systkinabørn eru partur í málinum.

Eitt triðja evni er spurningurin um tvístovnaógegni. Eftir donskum fyrisingarrætti kann kommunustjóri ikki samstundis sita í einum býráð og vera

fyrisingarleiðari í somu kommunu. Hetta er skilagott, um kommunan er so stór, at fyrising og kommunustýri eru at meta sum hvør sítt lag, har fyrisingin mangan hevur fingið delegerað heimild frá kommunustýrinum til einsamøll at taka avgerð í ávísum málum. Er kommunustjórin tá samstundis kommústýrslimur, kemur hann lætt í dupultrollu og gerst ógegnigur at hava eftirlit við fyrisingini (sær sjálvum). Kortini er hetta dupulta sambandið ikki so órógvandi, har kommunan er so lítil, at hon einans hevur ein skrivara av gamla slagnum. Slíkur skrivari tekur sjáldan avgerð einsamallur, men hevur mest til uppgávu saman við borgarstjóranum at fyrireika málini til kommunustýrisfund og saman við borgarstjóranum at fremja samtykt mál. Tískil er ikki neyðugt at hava tvístovnaógegni frá donskum fyrisingarrætti sum fyrimynd fyri heilt smáar føroyskar kommunur.

Meðan hini bæði fyrru nevndu eru dømi um, at føroyska lógin kundi verið øðrvísi orðað enn tann danska, er hetta seinasta eitt dømi um, at lógin eisini eigr at tulkast so, at hon hóskar til samfelagið.

Reglur og standardir

Ikki einans hava føroyingar tørv á egnari lögfrøðiútbúgving fyri at menna sjálvstøðuga tilvitsku um, hvussu rættarligir stovnar mugu lagast til samfelagið. Eisini fatanin av rættarligu normunum sjálvum má vera ein onnur, um samfelagsligu fortreytirnar eru øðrvísi.

Rættarnormar verða ofta bólkaðir í rættarreglur og rættarstandardir. Hóast aðrar bólkingar eru, eitt nú prinsippir móti reglum, so eru reglur og standardir ein tann mest týðandi skilmarkingin, sum hevur stóran týðning fyri praktiskt virkandi lögfrøðingin.

Reglur eru eyðkendar við í miðal at vera meira neyvar og fýrkantaðar enn standardir. Reglur áseta frammanundan, hvat fakta (rættarfaktum), ið er viðkomandi fyri, at lógarásetingin gerst virkin. Eitt nú er bann í ferðslulógini móti at koyra skjótari enn 80 km/t uttanbígga. Faktum er, at A hevur koyrt yvir 80 km/t. Heilt mekaniskt kann tí staðfestast, at A hevur brotið regluna.

Eyðkennið fyri standardir er øvugt, at dómari ella annar avgerðartakari má meta individuelt út frá ávísum leysari mátistokki. Lóggevari delegerar á ein hátt heimild til avgerðartakara at finna individuella loysn. Um vit brúka dømið frá ferðslulógini, so kunnu vit broyta bannið móti at koyra skjótari enn 80 km/t til, at bilførari skal koyra *trygt* og *eftir umstøðunum*. Umvent av regluni um mestu ferð á 80 km/t, má dómari nú meta um umstøðurnar, sum tær vóru tá

bilførarin varð steðgaður av lögregluni. Øvugt skal dómarnin ikki meta um umstøðurnar á staðnum í sambandi við regluna, einans vita, um tólið hjá lögregluni at máta ferð var eftirfarandi.

Tá standardir eru meira veikir og subjektivir og verri samsvara við hugsjónir, vit seta í samband við löggræði, so sum objektivitet og møguleika at gera for-sagnir um rættarstöðu, er avbjóðingin at minka um óhepnu avleiðingarnar av standardum og royna at gera teir meira objektivar.

Avbjóðingin er at finna atlit, ið gera avgerðartilgongdina meira skipaða og objektiva. Slík atlit finnast ofta í forarbeiðum til lógir ella í seinni venju eftir viðkomandi lóg. Eisini ber onkuntíð til at finna vegleiðing úr øðrum ásetingum í somu lóg ella enn tá øðrum lógum, ið liggja nær við.

Uppgávan er síðan at royna at greiða frá, hvat endamálið er við rættarstandardinum, at taka eyðkend ella ivaleys dømi fram og síðan at lýsa hvørjir faktorar tala fyri og hvørjir ímóti ávísari loysn. Rættarligrir standardir merkja tískil ofta, at metast má um ymisk atlit, ið ofta benda ymiskar vegir.⁶

Vandi er kortini fyri at fara ov langt í objektivringini. Tá kann henda, at gjørt verður av við standardin, ið síðan verður viðgjørdur sum eina regla. Eitt nú kann standardurin verða gjørdur til undirreglur, sum ongi undantøk eru til. So sum tá sjúkrahúslógin í § 9 gevur rætt til fylgjara, „um sjúklingurin hevur lívs-hóttandi sjúku, ella um sjúklingurin vegna líkamligt, sálarligt ella sosialt ófull-føri, ikki er forur fyri at ferðast ella upphalda sær einsamallur uttanlands“, og tá seinni praksis síðan einans loyvi at játta fylgjara til „opnar skurðviðgerðir“.⁷

Onkuntíð verður sagt, at standardir egna seg best til smá og homogen sam-feløg, har tað er meira semja um virðini, og fólk í størri mun vita, hvat tey kunnu vænta av hvørjum øðrum. Øvugt skulu reglur egna seg best til størri samfeløg, har minni er av semju um virðini.⁸ Tískil kundi ein hildið, at júst Føroyar egna seg betri til standardir enn mong onnur samfeløg.

Kortini ger júst støddin, at rættarligrir standardir – uttan mun til homogenitet – eru størri avbjóðing fyri heilt lítið samfelag. Ein *samlad meting alt eftir umstøðunum* kann vera ring at fremja móti øðrum í lítlum og tøttum samfelag.

⁶ Sí Ragnar Knoph, *Rettslige standarder*, Grøndahl & Søn, Oslo 1939, s. 29–38.

⁷ Sí dømi um ov víðgongda objektivring, Ragnar Knoph, nevnda verk, s. 38–44.

⁸ Paul Libretta, „The Economic and Monetary Union: A Standard or Rules Based Initiative?“, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol 29, s. 409–457, 2003, s. 437–38.

Í lítlum samfelag, ella lítlari fyrisiting, kunnu reglur skapa ta frástøðu, sum størri samfeløg og skipanir hava natúrliga, men sum vit hava brúk fyri fyri at taka avgerð.

Trupulleikin við rættarligum standardum í lítlum samfelag kann eisini vera, at slíkt samfelag framleiðir lítið av málum, ið egna seg til at útfylla (objektivera) standardin og gera hann rættartryggan.

Eitt dømi er rætturin, ið kommunustýrini hava eftir § 157 í verandi skattalóg at geva eftir persónligan endaliga álíknaðan kommunuskatt v.m. í serstøkum førum orsakað av vantandi útliti til at kunna rinda vegna tungt hús, vinnuløysi v.m. Hetta er rættarligur standardur av teimum mest subjektivu við mongum veikum hugtøkum og orðingum. Lítið bendir á, at tað hava verið margar avgerðir á hesum øki, og ein ávís mongd av málum er fortreyt fyri, at ein praktiskur rættur kann mennast, ið skipar § 157 á tryggari grundarlagi, egnað til at grunda avgerðir á. Standardurin er v.ø.o. so lítið objektiveraður, at kommunurnar standa sum á berum, tá umsóknir koma inn eftir § 157.

Hetta er ikki ein grundgeving fyri, at føroyingar skulu royna at sleppa undan at nýta rættarligar standardir. Mangan slepst ikki undan rættarligum standardi, og eisini er so, at rættarligir standardir eru við til at fremja borgarans fatan av, og kenna ábyrgd av, lóg og rætti, tí standardir krevja meira umhugsan og reflektión enn reglur.⁹

Hartil ber til at siga, at rættarligir standardir í summum føri eru betri egnaðir enn reglur, um orkuveikur lóggevandi vil lata upp í hendurnar á royndarstovnum at menna rættarstøðuna í ávísan mun.

Tískil eru ikki einans vansar, men eisini onkrir fyrimunir við rættarligum standardum í lítlum samfelag, hóast fyrimunirnir neyvan eru so eintýddir. Neyðugt er tískil við tilvitan um serligu avbjóðingarnar við rættarligum standardum fyri lítið samfelag. Tann tilvitanin kemur einans, um føroyskir lögfrøðingar fáa útbúgving, ið er lagað til samfelagsligu fortreytirnar.

Realistiskar vónir til lóggávuvaldið

At føroysku lögfrøðingarnir higartil – og framvegis – mest hava verið útbúnir á donskum lærustovnum hevur havt við sær, at føroyingar mangan hava somu væntanir til Løgtingið sum lóggævara, sum danir hava til Fólkatingsið. Men

⁹ Si Shiffirin, nevnda verk, s. 1225.

samfelag áleið 110 ferðir so stórt eigur ikki at vera fyrimynd fyri føroyskari lóggávu.

Fleiri føroyskar lóggávuverkætlanir, ið ferð aftan á ferð eru strandaðar, siga frá hesum. Føroyski lóggevarin velur kortini heldur eina Sisyfos-tilveru enn at royna aðra og meira realistiska tilgongd til lóggávu. Eitt nú at fremja lóggávu í smáum og góðtaka, at sama rættarøki í Føroyum er skipað við fleiri og smærri lógum enn í Danmark. Er man órógvadur av, at borgarin fær trupult við at yvirskoða lógarverkið, ber til seinni at skriva lógir saman og kunngerá tær sum eina felags lóg.

Sum meginregla má pinkusamfelag vera tilvitað um og góðtaka, at fortreytin fyri at samtykkja stórri lógir í einum átaki krevur so mikið av arbeidsmegi og vitan, at tað er ósannlíkt, at orkan verður til hetta serliga ofta.

Alt hetta hevur kortini sum fortreyt eina sjálvstøðuga lögfrøðiliga tilvitsku. Hana fáa føroyingar einans við egnari lögfrøðiligari útbúgving, ið er lagað til samfelagsins tørv og fortreytir og kann vera grundarlag undir framtíðar lögfrøðiligari gransking í avbjóðingum, sum eru serstakar fyri Føroyar

Aspiratiósmoralurin

Nóg av tí, sum er ført fram omanfyri um tørvin á einum slagi av lögfrøðingi, ið er lagaður til føroyska samfelagið, leiðir natúrliga til spurningin um hugburð ella moral. Amerikanski lögspekingingurin Lon L. Fuller hugleiddi um munin á tveimum ymiskum moralskum fatanum, pliktmoralinum og aspiratiósmoralinum.¹⁰

Aspiratiósmoralurin umboðar hugsjónina um at fremja tað góða og tað nyttuga. Hesa fatan kenna vit frá griksku forntíðini, men eisini øðrum kappasamfeløgum, eitt nú norrønu samfeløgnum í miðöld. Tað snúi seg um, at ein maður (sum tað var tá) avrikaði og setti okkurt eftir seg ta avmarkaðu tíð, honum var tillutað.

Øvugt umboðar pliktmoralurin ta fatan, at eitt menniskja fyrst og fremst skal halda sínar skyldur heldur enn at stremba eftir stórum hugsjónum. Hetta er moralurin í Gamla Testamenti og teimum tíggju boðunum. Einans brot á grundleggjandi reglur og skyldur elvir til ábreiðslu ella revsing.¹¹

¹⁰ Sí Lon L. Fuller, *The Morality of Law*, 2. útg. 1969, kap 1, s. 3-32.

¹¹ Fuller nevnda verk, s. 5-6.

Tær rættarligu reglur og skyldur, ið stava frá pligtmoralskari fatan, eru vanligar fastari og meira objektivar enn tey ideal, ið stava frá stremban eftir tí góðu skipanini. Idealið um góðu skipanina er eitt mál, sum vit kunnu nærkast, men ongantíð náa heilt ella kenna til fulnar. Sama er galdandi fyri ideal um tað góða innan annað menniskjansligt virki, so sum skrivikynstur, arkitektur, statsmanskynstur o.s.fr.

Sett einfalt upp hefur plikt-moralur lyndi til at skapa meira stirvna og formalistiska rættarskipan, har dómáttar og aðrir avgerðartakarar síggja tað sum sína skyldu at virða og fremja lógarinnar bókstav, heldur enn at lesa inn í, og tulka lógina út frá yvirskipaðum endamáli og heildarmynd.¹² Øvugt hava lögfrøðingar við aspiratiónsmoralskum hugburði lættari við at tulka lóginar í mun til endamálið, um hetta er neyðugt fyri at fáa skipanina at virka nøktandi.

Har lóggevarin hefur minni av orku, ella av aðrari orsök er fráverandi, kann javnvágin millum lóggevara á eini síðuni, og dømandi og úttinnandi vald hinumegin, ikki vera neyvt tann sama sum í samfelag, har lóggevarin hefur stóra orku og nógv virkseml.¹³

Í Danmark, har føroyskir lögfrøðingar higartil eru útbúnir, er ein grunsil fyri, at lóggevarin skapar *allar* samfelagsins rættarnormar. Hetta er eisini galdandi á rættarøkjum, ið tey ensktmæltu kalla *lawyers law*, sum politikarar litla og onga meining hava um. Á slíkum økjum er føroyska lóggávan ofta gomul, meðan tann danska er dagførd, tí danir hava størri orku og hartil eitt lögfrøðiligt samfelag av serfrøðingum at veita lóggevandi valdinum tað mótspæl og tær útgreiningar, ið eru neyðugar sum grundarlag fyri lóggávu.

Sjálvsagt skal Løgtingið vera lóggevarin í Føroyum, og politikarar heldur enn dómáttar skulu stínga út í kortið í spurningum, sum hava við politisk virði at gera. Kortini er so, at innan sumt slag av lóggávu, sum áðurnevnda *lawyers law*, hava politikarar ringt við at hava eina meining, og tá er onki fólkaræðisligt vandamál í, at dómstólarnir, har tørvur er á tí, kenna ábyrgd av at staðfesta grundreglur sum íkast til menning av rættarstöðuni.

¹² Fuller nevnda verk, s. 6 og 29.

¹³ Sí Jeremy Waldron, „Compared to What? – Judicial Activism and the New Zealand Parliament“, *New Zealand Law Journal*, s. 441-445, 2005, og Chao XI, „Local Courts as Legislators? Judicial Lawmaking by Subnational Courts in China“, *Statute Law Review*, Vol. 34, s. 39-57, 2012.

Tískil kann verða hildið, at eitt samfelag sum Føroyar hevur tørv á lögfrøðingum við meira av aspiratiónsmoralskum hugburði enn Danmark, har lóggevarin hevur nógv størri orku til neyvliga regulering. Í Føroyum er størri tørvur á, at lögfrøðingarnir kenna ábyrgd av, at rættarskipanin virkar væl í praksis, tí skipanin er neyvan altíð so fullfíggað frá lóggevarans hond. Ein slík ábyrgdarkensla og slíkur hugburður eyðkendi grundleggjara av hesum lógarriti og lögfrøðiliga útbúgvingini á Fróðskaparsetri Føroya.

Niðurstøða

Lóg og rættur hoyrir til tað mest grundleggjandi í eini og hvørjari siðmenning. At taka ábyrgd av lóg og rætti er at taka ábyrgd av at skipa og mynda egið samfelag. Uttan at taka slíka ábyrgd, ikki minst í útbúgvingarligum høpi, verður eitt samfelag ikki at taka lógræðislig virði til sín, men fer áhaldandi at kenna seg fremmant innan karmar, sum eru hugsaðir av øðrum til annað samfelagsligt høpi. Tí er týðandi at skipa egna føroyska lögfrøðiliga útbúgving.

Hans Gammeltoft-Hansen¹

Om forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle forvaltningsret

Summary

The author describes and reflects on the relationship between procedural law and substantive law. He argues that procedural law and substantive law are intrinsically interdependent, and more specifically that the implementation of substantive law necessarily depends on the quality of procedural legal rules and standards. He sheds light on how the procedural rules are under increasing pressure within the field of administrative law, both economically and politically, and he identifies some risks that might emerge if less formalistic and more cost-efficient procedural legal traditions will be introduced.

Úrtak

Høvundin lýsir sambandið millum prosessrætt og innihaldsligan rætt. Hann grundgevur fyri, at prosessrættur og innihaldsligur rættur eru grundleggjandi samantvinnadur; og at fremjing av innihaldsligum rætti er treytað av dygdargóðum reglum og ásetingum innan prosessrætt. Hann varpar ljós á, hvussu prosessuellar reglur eru undir vaksandi trústi innan fyrisitingarrætt, bæði búskaparlaga og politiskt, og grundgevur á tí grundarlagi fyri nøkrum váðum, ið kunnu gera seg galdandi, um prosessuellur rættur gerst minni formalistiskur og meira útsettur fyri endamálstulking.

¹ Prof., Dr. Jur. Umboðsmaður í Folketinget 1987–2012. Formaður í Juridisk Forening 1984–2010.

Introduktion

Jeg vil gerne takke for opfordringen til at medvirke ved dette seminar til minde om Kári á Rógvi. – Jeg mødte Kári første gang for mange år siden ved møder og seminarer her i Tórshavn i forbindelse med det forfatningsarbejde der dengang fandt sted – og hvor Kári jo var en central person. Siden sås vi med mellemrum, senest sidste sommer her i Tórshavn, hvor Kári glædede mig med at give mig nogle af sine seneste publikationer. – Det bedrøvede mig meget da jeg ikke længe efter fik underretning om hans død.

På denne baggrund er jeg taknemmelig for at få lov til ved denne lejlighed at være med til at ære hans minde.

Det emne jeg har valgt – „Forholdet mellem forvaltningsprocessen og den materielle ret“ – er jo centralt i de fagområder Kári á Rógvi beskæftigede sig med. Til gengæld rummer det ikke mange aspekter i forhold til dette seminars overordnede tema om ret og lovgivning i små retsområder og samfund. Det beklager jeg; men jeg håber at det i nogen grad opvejes af emnets centrale og uopslidelige betydning inden for den offentlige ret og den daglige forvaltningspraksis.

Forholdet mellem procesret og materiel ret

Jeg vil gerne indlede med nogle mere generelle betragtninger om forholdet mellem procesret og materiel ret.

Procesrettens regler kan, meget groft, deles op i to kategorier.

Den ene kategori består af en, ganske broget, mængde af de regler der skal til for at systemet kan køre og fungere. „Systemet“ betyder her det, i videste forstand, retsanvendelsesapparat som skal beskæftige sig med det materielle retsområde og sørge for at de materielle regler anvendes og udmøntes i praksis på de pågældende livsområder.

Hele denne kategori af procesregler er som sagt meget broget og mangfoldig. Mange interessante sondringer og sammenstillinger kan gøres på dette felt; men tiden tillader det ikke her.

Den anden hovedkategori inden for procesretten er de mange bestemmelser og retsgrundsætninger der – igen i videste forstand – har karakter af retsgarantier. Det er regler som er indsat i procesretten for at sikre sagsparter en vis retlig position og/eller for at fremme sandsynligheden for at den materielle ret

anvendes og udmøntes på en korrekt måde. Disse regler, retsgarantierne eller garantiforskrifterne, tager således sigte på såvel den „processuelle“ retssikkerhed som den „materielle“ retssikkerhed.

Det er disse retsgarantier og deres funktion i forhold til den materielle forvaltningsret jeg skal beskæftige mig med.

To grundholdninger

Generelt om forholdet mellem procesret og den materielle ret kan man, lidt forenklet, sige at der findes to grundholdninger.

Den ene går ud på at det er den materielle ret som er af betydning. Den korresponderende procesret er et vedhæng, et rent accessorium, som er nødvendigt af praktiske grunde, men som i øvrigt er forholdsvis uinteressant, og som ikke er (eller i hvert fald ikke bør være) af indholdsmæssig betydning for den materielle rets substans og udvikling.

Den anden opfattelse tilkender procesretten en væsentligt større betydning. Den ser procesretten og den materielle ret som et fælles system, hvor begge dele er lige vigtige for det pågældende retsområdes udfoldelse og udvikling. – Ikke overraskende næres denne opfattelse især af processualister. Sådan en er jeg selv; jeg bekender mig da også til denne mere vidtgående opfattelse af procesrettens rolle og betydning. (Men lad mig tilføje at det er nu ikke kun er processualister som er i besiddelse af denne indsigt. Eksempelvis gav Alf Ross udtryk for ganske det samme så tidligt som i 1938 i en forelæsning der blev trykt i Tidsskrift for Rettsvitenskap).

Et markant og skelsættende værk om procesrettens betydning for og sammenhæng med den materielle ret blev publiceret i 1968 af Stanford-professoren Herbert L. Packer. Hans bog handlede om forholdet mellem strafferetten og straffeprocessen. Dens titel var „The limits of criminal sanction“. Og dens hovedbudskab var at de umådelige kræfter der nedlægges i at udforme den materielle strafferet, er mere eller mindre omsonste hvis man ikke medtænker og integrerer strafferetsplejens regler og hele det straffeprocessuelle system.

Som titlen siger, beskæftigede Packer sig med de grænser som straffeprocessen sætter for gennemslagskraften af den materielle strafferets intentioner. Og her tænkte han ikke blot på de grænser der sættes af selve det straffeprocessuelle systems praktiske kapacitet, men i høj grad også på betydningen af de retsgarantier som straffeprocessen er så rig på. Disse retsgarantier må betragtes

som en integreret del af hele retsområdet. Det er en forkert og vildledende optik at anskue retsgarantibestemmelserne som blotte og bare sagsbehandlingsregler. De er i lige så høj grad som det vi betegner som de materielle regler og retsgrundsætninger, bærere af hele retsområdets rationale.

Derfor er det også en vildledende synsmåde at se på retsgarantierne som noget af den materielle ret uafhængigt – noget accessorisk, og dermed i en vis forstand underordnet – der udelukkende skal tjene til, og i hvert aldrig må modarbejde, virkeliggørelsen af den materielle ret. Retsgarantierne er tværtimod en lige så vigtig og integreret del af retsområdet som den materielle rets regler. Og på samme måde som materielle retsnormer kan komme i en vis indbyrdes konflikt og må undergives afvejning, kan også retsgarantierne og de materielle normer undertiden komme i en indbyrdes modsætning. Men det må behandles på samme måde som konflikter mellem materielle retsnormer – dvs. gennem ligeværdig afvejning; ikke ved at man på forhånd tilkender retsgarantierne en mere inferior og „processuel“ position i forhold til de materielle regler.

Selv om jeg her henviser til et skelsættende værk inden for straffeprocessen og strafferettens område, er disse betragtninger ment som generelle. De omfatter alle retsområder hvor der er retsgarantier på spil i forhold til den materielle ret. De tager derfor i høj grad også sigte på det forvaltningsretlige område.

Retsgarantier under pres

Nogle af de forvaltningsretlige retsgarantier har en ganske lang forhistorie. Men en væsentlig del af dem er om ikke opstået så dog i meget væsentlig grad udviklet i 1970'erne og 80'erne, for fleres vedkommende kulminerende med kodifikationen i den danske forvaltningslov og dens ikrafttrædelse 1987-1989.

Men ret hurtigt efter forvaltningslovens tilkomst viste det sig så også at disse retsgarantier var under pres. Den frembrydende administrative filosofi og stil, med megen inspiration fra den private sektor og stadigt stigende effektivitetskrav, var nok en af årsagerne. En tilbøjelighed til at anskue retsgarantierne som rene sagsbehandlingsregler der ikke kunne eller burde være et mål i sig selv, men altid ses som noget der måtte være underordnet realiseringen af den materielle ret, var en anden årsag. – Og især om dette sidste var der jo tale om holdninger som kunne finde grobund ikke blot blandt praktikere, men også i dele af retslitteraturen.

Dette pres er, i hvert fald i Danmark, blevet gradvist øget gennem årene, måske især inden for de seneste 10-15 år. Hvis jeg har ret i det (tiden tillader ikke

eksempler og dokumentation), er der jo tale om en tendens i forvaltningsrettens udvikling. Og i så fald er det en tendens som ikke bør stå uimodsagt. – Retsgarantiernes betydning, også i forhold til den materielle forvaltningsret og dens realisering, bør forsvares.

Retsgarantierne er et formål i sig selv og kan aldrig blive til rene formaliteter

I sin bog, „Aktuel dansk forvaltningsret – karakteristiske træk og udviklingstendenser“ (fra 2008) skriver Karsten Revsbech, professor i offentlig ret ved Århus Universitet, blandt andet (s. 39):

„Danskerne opfattes normalt som et pragmatisk folkefærd, men efterhånden er den danske offentlige administration blevet temmelig formel – måske ligefrem formalistisk – på grund af udviklingen af sagsbehandlingsreglerne. Der skal efterhånden i den offentlige forvaltning anvendes megen tid og energi og dermed ressourcer på at overholde formalia, der i nogen grad kan synes at blive et mål i sig selv.“

Citatet er for så vidt i sig selv en lille bid af den dokumentation jeg før afstod fra at give. Men der er særligt to ting i det jeg vil hæfte mig ved.

Det ene er at der tales generelt om „sagsbehandlingsregler“ – som så i løbet af en enkelt sætning transformeres til „formalia“. Ser man nu i de efterfølgende afsnit nærmere på hvad det er for regler eller „formalia“ der tænkes på, så viser det sig især at være reglerne om bisidder, begrundelse, aktindsigt og habilitet der omtales. Det er altså, i alt væsentligt, disse retsgarantier der på denne måde er under angreb for – gennem ekspansiv lovgivning og fortolkning – at udvikle sig til formalisme.

Det andet jeg hæfter mig ved i citatet, er de afsluttende og kritiske ord om at disse „formalia“, altså retsgarantierne, „i nogen grad kan synes at blive et mål i sig selv“.

Jeg skylder naturligvis Karsten Revsbech at fremhæve at jeg her fremdrager et enkelt citat, ganske vist et indledende og overordnet citat, ud af et afsnit i bogen på o. 30 sider med mange nuancer og forbehold. Men nu bruger jeg altså dette programmatisk citat og fremhæver de to punkter: Retsgarantier, der 1) bliver til formaliteter og 2) i nogen grad bliver et mål i sig selv.

Til disse to punkter vil jeg fremsætte to modpåstande (henholdsvis en faktisk og en normativ):

Den faktiske modpåstand lyder således: *Retsgarantier kan, korrekt og loyalt anvendt, aldrig blive til formaliteter.*

Og den normative modpåstand er følgende: *Retsgarantier er og bør i høj grad (også) være et mål i sig selv.*

De to påstande hænger sammen – i hvert fald således at de i vidt omfang har en fælles begrundelse.

Om den første påstand – retsgarantier kan, korrekt og loyalt anvendt, aldrig blive til formaliteter: Det kan de efter deres karakter ikke; i hvert fald ikke på den måde som citatet peger på.

Retsgarantier bliver kun formaliteter hvis dem der skal anvende dem, forvaltningspersonellet, tager dem ualvorligt og forsøger at tømme dem for indhold. Sker dét – således at retsgarantierne med en mental hoveddrysten celebreres som tomme ritualer – så kan man tale om formaliteter. Men anvender man retsgarantierne loyalt og med faglig troskab, kan de efter min opfattelse aldrig blive til blotte formaliteter.

Og hvorfor kan de ikke det? Det er der to gode, og ret forskelligartede, grunde til.

Den ene har noget at gøre med spørgsmålet om retsgarantiernes betydning for sagens udfald; den reelle indflydelse de har på indholdet af sagens afgørelse. – Dette spørgsmål er jo absolut væsentligt at stille. Men når man skal vurdere det nærmere, står man over for hvad man kunne kalde et optisk problem.

Sagen er at man i forvaltningsretten (og det gælder også andre retsområder) stort set altid vurderer retsgarantiernes betydning for den konkrete sags udfald retrospektivt. Hos prøvelsesmyndighederne og domstolene såvel som i retslitteraturen har man normalt altid den afsluttede sag for øje. Og her er det ofte ret enkelt at se hvorvidt f. eks. partshøringen har haft reel betydning for sagens udfald – og navnlig at have blik for alle de tilfælde hvor den ikke har haft det.

Men ser man sagen forfra, det vil sige fra dens fødsel og indledende stadier, så er det ulige vanskeligere at forudsige den reelle betydning af retsgarantierne og deres overholdelse (hvilket jo for så vidt kun er et specialfald af det velkendte forhold at prognoser nu engang er mere vanskelige at have med at gøre end konstateringer).

Det afgørende spørgsmål er imidlertid det sidstnævnte, dvs. om retsgarantierne muligvis vil kunne få betydning for udfaldet; eller om det kan udelukkes at de vil have nogen som helst reel betydning. Kun hvis dette på forhånd kan udelukkes, vil retsgarantierne og deres overholdelse kunne hævdes at være degenereret til formaliteter.

Forskellen mellem den prognostiske vurdering af retsgarantiernes mulighed for at påvirke udfaldet, og den retrospektive vurdering af om de faktisk har gjort det, svarer i vidt omfang til ugyldighedslærens sondring mellem henholdsvis generel og konkret væsentlighed.

Den almindelige lære går som bekendt ud på at garantiforskrifter (eller retsgarantier) anses for generelt væsentlige, idet de er egnede til at påvirke udfaldet. Noget andet er at den deraf følgende ugyldighedsvirkning i vidt omfang modificeres – men netop retrospektivt vurderet – ved alligevel at kræve konkret væsentlighed (dvs. faktisk indflydelse på afgørelsens indhold) som betingelse for ugyldighed. Dette kan så nuanceres, blandt andet med forskellige bevisbyreregler etc. – Det skal jeg ikke fortabe mig i.

Mit anliggende her er alene at holde fast i lærens udgangspunkt om generel væsentlighed. Denne lære – at retsgarantiforskrifter i almindelighed er egnede til at påvirke sagens materielle udfald – har efter min mening en meget solid forankring i virkelighedens verden.

Partshøring er et oplagt eksempel. Som et regulært sagsoplysningsinstrument er partshøring i høj grad egnet til at påvirke sagens udfald.

Begrundelsespligten kan meget vel have samme funktion. Det hænder jo at man er nået frem til en afgørelse, men så kommer i vanskeligheder når en korrekt og sammenhængende begrundelse skal skrives. Det kan selvfølgelig bero på svigtende formuleringsevne; men oftere skyldes det nu nok at der alligevel er noget galt med afgørelsen – og så må man jo tage fat igen og se at finde frem til et bedre, og holdbart, resultat.

Klagevejledning kan være egnet til at påvirke resultatet, så sandt som selve tanken om klagemyndighedens blik på afgørelsen, og klagevejledningens forøgelse af sandsynligheden for at der faktisk klages, jo også undertiden kan intensivere overvejelserne om hvilken afgørelse der bør træffes.

Blot for at gøre det helt klart: I mangfoldige tilfælde får iagttagelsen af disse og andre retsgarantier vitterligt ikke nogen indflydelse på afgørelsens indhold.

Det kan man se bagefter. – Men pointen er at man ret sjældent kan vide det på forhånd.

Allerede af denne grund er det meget sjældent at man med rette kan hævde at retsgarantiernes iagttagelse er rene (indholdsløse) formaliteter.

Men selv om så er – og det *er* det jo nok i visse, relativt sjældne, tilfælde hvor sagen på forhånd er meget klar – så træder den anden funktion af retsgarantierne til.

Retsgarantier er ikke udelukkende sat i verden med henblik på at forøge sandsynligheden for en materielt rigtig afgørelse. De tjener som bekendt også et andet formål. Man kunne kalde det et forvaltningskulturelt formål.

De fleste retsgarantier skal jo i høj grad også tjene til at sagens part, borgeren, har grund til at føle sig vel behandlet.

Inhabilitetsreglerne er et klart artikuleret eksempel. Altid fremhæves det at disse regler hviler på to principper: saglighedshensynet og tillidshensynet. Saglighedshensynet angår sagens udfald. Men dér hvor dette hensyn ikke foreligger, så træder tillidshensynet til. Eller med andre ord: selv om der i realiteten ikke er mindste risiko for en ukorrekt og usaglig afgørelse, så skal inhabilitetsreglerne alligevel iagttages – af hensyn til borgerens velbefindende, dvs. for ikke at undergrave borgerens tillid til forvaltningen.

Begrundelsespligten har måske kun i relativt sjældne tilfælde (som netop omtalt) indflydelse på sagens afgørelse. Men den skal iagttages alligevel – af hensyn til borgerens velbefindende. Begrundelsesreglerne er et meget væsentligt led i at borgerne kan føle sig ordentligt behandlet og ikke som fremmedgjorte stillet over for det offentlige forvaltningsapparat.

Det samme kan, måske i endnu højere grad siges om partshøringspligten, der bidrager til at borgeren ikke blot føler sig som et objekt for forvaltningsapparatets udfoldelser, men (således som det har været udtrykt af en af mine forgængere som Folketingets ombudsmand, Lars Nordskov Nielsen) som „et medhandlende subjekt“ i sin egen sag.

Så selv om retsgarantierne måske ikke får indflydelse på sagens udfald, afgørelsen, har de stadig deres helt klare egenverdi.

Så derfor: Retsgarantier kan, korrekt og loyalt anvendt, aldrig blive til blotte tomme formaliteter.

Tiden tillader ikke at jeg går nærmere ind på begrundelsen for min anden påstand: at retsgarantier (også) er, og i høj grad bør være, et mål i sig selv. – Men det er heller ikke påkrævet. For langt den største del af begrundelsen for denne påstand ligger i det allerede sagte om retsgarantiernes funktion i forhold til borgerens følelse af at være blevet godt og anstændigt behandlet. Her ligger det selvstændige formål som går ud over at retsgarantierne skal være et middel i bestræbelserne for at træffe en saglig og korrekt afgørelse.

Retsgarantierne skal således (også) være en udfoldelse af borgerens rolle i forhold til forvaltningen – som det medhandlende subjekt i sin egen sag i tillid til at forvaltningen handler sagligt, også selv om den ikke opfylder borgerens begæringer og ønsker.

I sin sammentrængte form kan dette måske klinge en anelse patetisk. Men det er det nu ikke. Det er blot et forsøg på at beskrive og fastholde et sigtepunkt; et pejlemærke man aldrig kan nå helt hen til i virkelighedens verden, men som kursen kan og skal lægges efter – som skibet der lægger kursen efter det højt liggende kirketårn langt inde i landet..

I denne forstand er forvaltningsprocessens retsgarantier og deres overholdelse i høj grad også et mål i sig selv.

Afsluttende bemærkninger

Lad mig afslutte med en bemærkning for at forebygge eventuelle misforståelser om den betydning jeg tillægger forvaltningsprocessens retsgarantier i forhold til den materielle forvaltningsret.

Retsgarantier er jo udtryk for retssikkerhed. Og retssikkerheden er, og må altid være, relativ. Der vil altid kunne være mere retssikkerhed eller mindre retssikkerhed end tilfældet er på et konkret givent område.

Hvilke og hvor mange retsgarantier der på de forskellige områder skal eller bør være, må derfor naturligvis være undergivet en afvejning af retspolitisk karakter. Denne afvejning afhænger af retsområdets karakter, af ressourcebehovet, af hvor væsentlig betydning sagen har for den eller de pågældende borgere, og mange andre faktorer. – Forvaltningsloven, hvis retsgarantier jeg jo i

dag har holdt mig til, er med sit afgrænsede anvendelsesområde, et klart og illustrerende eksempel på en sådan afvejning. Forvaltningslovens sæt af retsgarantier skal kun finde anvendelse i et udsnit af forvaltningssagerne, nemlig de sager hvor der træffes en forvaltningsretlig afgørelse. Dette er lovgivers retspolitiske afvejning mellem især sagernes betydning over for den ressourceanvendelse som iagttagelsen af retsgarantierne indebærer.

Mit anliggende er imidlertid at denne, naturlige og nødvendige, afvejning skal foregå på klare og ærlige præmisser. Hvis og når man giver afkald på dele af retssikkerheden og retsgarantierne, så skal man også vide *hvad* det er man giver afkald på.

Og det vil altså efter min opfattelse stort set altid være noget andet og langt mere værdifuldt end blotte formaliteter og noget der ikke har et formål i sig selv.

Jóan Pauli Joensen¹

Etnologiskar hugleiðingar kring siðvenjur, lóg og grundlóg

Summary

On the basis of the work in the Faroese constitutional committee Professor Jóan Pauli Joensen, chairman of the committee, reflects on his experience, both personally and academically, and the central role Kári á Rógvi had in it. The essential elements which are needed in a constitutional committee are according to Prof. Joensen having an inclusive and participatory process in the creation of a potential constitutional framework. Prof. Joensen describes the developments in the committee from the beginning and to the present day, and the societal attitude towards a new constitutional framework. Prof. Joensen recommends that the work on a Faroese constitutional framework continues even though similar pitfalls may still be lurking in the political landscape. He concludes that instead of spreading fear regarding future changes it will be an advantage to all participants in this process to maintain a positive and constructive attitude.

Úrtak

Jóan Pauli Joensen, professari og formaður í grundlógarnevndini, hugleiðir um arbeiðið í grundlógarnevndini, seinni stjórnarskiparnevndini, og ikki minst týðandi leiklutin hjá Kára á Rógvi í hesum arbeiði. Sum formaður í grundlógarnevndini, var hann vitni til nøkur dømi um bæði menniskjasligar og akademiskar avbjóðingar, ið kunnu taka seg upp í føroyskari lögfrøði og føroyskum lógarsmiði. Í arbeiði við grundlóg ella stjórnarskipan, er avgerandi at hava eina opna og fólkaræðisliga tilgongd, har allir partar luttaka. Jóan Pauli lýsir síðani mest týðandi reimingarnar frá tilgongdini at smíðja grundlógarruppskotið og fram til støðuna í dagsins samfelag. Jóan Pauli mælir til, at arbeiðið við føroyskari grundlóg, ella stjórnarskipan, heldur á fram hóast líknandi avbjóðingar framhaldandi kunnu taka seg upp. Hann kemur til ta niðurstøðu, at heldur enn at spjaða ræðslu um framtíðar broytingar, er tað ein fyrimunur hjá øllum luttakarum í tilgongdini at hava ein positivan og uppbyggjandi hugburð.

¹ Professari í fólkalívsfrøði og fyrrverandi formaður í stjórnarskiparnevndini.

Inngangur

Sjálvt um Kári á Rógvi var lögfrøðingur um ein háls, so dámdi honum væl at siggja lóg úr einum fjøltáttaðum fyri ikki at siga polyfoniskum sjónarmið. Hansara fatan var, at lögfrøðingar, sum bert høvdu lisið lögfrøði, høvdu verið betri farnir, um teir høvdu lisið okkurt annað eisini. Mitt fak er etnologi ella mentanarfrøði, og sæð úr tí sjónarhorni er tað ikki torført at siggja, at lóg er ikki bert ein partur av samfelagsins leiðreglum, men at lóg skapar eisini mentan og eina fatan av, hvat alt er um. Lóg er í roynd og veru eitt *kulturprodukt*.

Øll samfeløg hava bæði skrivaðar og óskrivaðar leiðreglur ella lógir fyri rættan og skeivan atburð, bæði sum einstaklingar og sum partar av einum størri samfelag. Børn læra skjótt at siga at *tað er ikki lov* ella *tað er lov*. *Custom is law* – verður sagt – *siðir eru lóg*, men revsingin at bróta gamlan sið kemur sjáldan fyri dómstólarnar, men verður sanktionerað í samveruni millum fólk í dagliga lívinum.

Hvaðani koma lógirnar

Leingi var tað so, at hildið varð, at tað var eitt hægri vald, ið gav lógirnar, tað verið seg eitt vald av himli ella á jørð. Ikki sjáldan eru tær mest grundleggjandi lógirnar ella leiðreglurnar at finna í eini mytiskari fortíð og verða fataðar sum meira ella minni sakrosantar, eitt nú konstitiútionin í USA, sum er vorðin eitt tjóðskaparligt symbol. Til Føroya komu flestu formligu lógir uttanifrá, men tað var löggrætturin gamli, ið brúkti lógirnar og lagaði tær til okkara viðurskifti. Löggrætturin kom soleiðis at bera brá av einum bæði lóggevandi og dømandi valdi.

Løgtingsvalið 30. apríl 1998

Tann 30. apríl 1998 var løgtingsval í Føroyum. Valið førði til eina sjálvstýris-samgongu, og ein landsstýrismann í sjálvstýrismálum. Tað hevði staðið illa til í Føroyum eftir bankakreppuna, tá Føroyar eftir at hava verið undir strongum eftirliti nú so smátt vóru um at koma upp á turt aftur. Tað, sum nú hendi, var sera fjart frá eini blóðugari kollvelting – talan var meira um eina akademiska verkætlan fram ímóti einum fullveldi. Men ikki kann sigast annað enn, at ein frælsislogi var tendraður í bróstinum á mongum føroyingi. Farið var undir eina miðvísa tilgongd við tí í hyggju at gera Føroyar til eitt fullveldi, so ella so. Á hesi leið skuldi hvør steinur vendast, tí rætt skuldi verða borið at. Ein liður í hesum var tað, sum førði til *Hvítubók*, sum skuldi vera grundarlagið undir øllum tí sum skuldi fara fram.

Tíðliga í árinum 1999 ringdi ein dagin Rúni Joensen, aðalstjóri í Løgmálaráðnum til mín, og heitti á meg um at koma at vera formaður í Grundlógarnevndini, sum teir vóru við at seta. Hetta kom þúra óvæntað, men eg kundi ikki annað enn taka av einum so stórum heiðuri. Eg var tá professari við Universitetet í Bergen. Universitetið helt, at hetta var ein so sjáldsom uppgáva, at eg fekk farloyvi úr starvi mínum, so skjótt eg hevði gjørt skyldur mínar.

Skrivari í Grundlógarnevndini

Eitt upprit til arbeiði var longu gjørt við setningi og endamáli. Bergur Berg, ið tá var embætismaður í sjálvstýrismálum, virkaði sum skrivari ta fyrstu tíðina, men nýggjur skrivari í Grundlógarnevndina skuldi setast. Valið fall á ungan jurist við prógvi í lögfrøði frá Københavns Universitet, sum um tað mundið eisini legði seinastu hond á eina masterútbúgving í lóg í Skotlandi. Tað var Kári á Rógvi. Hann byrjaði sum skrivari 15. august 1999. Vit fingtu tilhald á loftinum uttast á Tinganesi.

Kári á Rógvi hevði eina ótrúliga arbeiðsorku. Stóð tað bert til okkum báðar, haldi eg, at vit høvdu kunnað havt eina grundlóg lidna eftir heilt stuttari tíð, men tað var ikki endamálið. Endamálið var, at grundlógin skuldi vaksa burtur úr føroyskum jørðildi ella tí, sum eg vil kalla føroyskari politiskari vistfrøði ella økologi. Tað skuldi vera ein tilgongd ella ein prosess, sum fólkið eisini skuldi taka lut í.

Vit fóru straks undir at velja út eina røð av *umrøðuevnum*, soleiðis at tað aftanfyri tey skuldi koma at vera væl umhugsaðar lógargreinir, sum fleiri høvdu verið uppi í. Skipað var fyri arbeiðsbólkum við einum serfrøðingi sum orðstýrara og samskipara. Skrivarin var arbeiðsbólkunum til hjálpar og gav fakliga leiðbeining. Soleiðis var eitt umrøðuevni fyri og annað eftir viðgjørt í bólki og at enda lagt fyri plenum ella tað, sum vit nevndu *stóra kamar*. Hesin arbeiðshátturin tók sjálvandi tíð, og hvat mær sjálvum viðvíkir, so er hetta ein tann besta skúling eg havi havt í lívinum, tá tað ræður um at læra at hava tol og sjálvur sýna tollyndi.

Vit skipaðu frá byrjan fyri regluligum tíðindafundum, har greitt var frá arbeiðinum, og har ymiskir tættir ella umrøðuevni vóru lýst, alt fyri at fáa eitt alment kjak. Journalistar sýndu hesum stóran áhuga, serliga tí vit høvdu lagt fundirnar tíðliga á morgni, so teir kundu fáa morgunmat eisini.

Eisini skipaðu vit fyri bæði fyrilestrum og seminarum fyri nevndini og øðrum við, so vit kunna fáa meira at vita og varpa nýtt ljós á tað, sum vit fingust við.

Vit skipaðu eisini fyri eini námsferð til Íslands og USA. Stórar vónir vórðu settar til hesa ferð. Eitt var at læra meira, men ferðin varð eisini ætlað til at samansjóða nevndina, men politiska støðan uppundir ta fólkaatkvøðu, sum verða skuldi, gjørdi at Javnaðarflokkurin, Sambandsflokkurin og Miðflokkurin ikki komu við. Tað var stórt spell so teir fingi ikki lut í tí sum vit lærdu í USA.

Vit vóru burtur frá 16. februar til 2. mars 2001. Ferðin var stak væl fyrireikað, og bæði í Íslandi og ikki minst í USA fingi vit nógv at vita frá kønum fólki, ikki minst á tí víðagitna *Kennedy School of Government* við Harvard. Serliga nógv fekst burturúr vitjanini í Nebraska, har m.a. Eyðun Viderø varð tilnevndur heiðursborgari. Fleiri høvi vóru her eisini at nema, hvussu politikkur og völd virkaðu í praksis við hoyringum og øðrum.

Tað kom eisini eitt og annað skemtiligt fyri, eitt nú tað kvøldið, tá Jógvan á Lakjuni eftir fornum emigrantsiði bað eina bøn á Charles Hotel í Boston og takkaði fyri, at vit vóru komin fram í øllum góðum. Mitt undir kontemplatiónum aftaná, ljóðaði úr rúminum „grindin deyð á sandinum lá, knappliga vendi hon beint út frá“. Orðini komu frá Eyðun Viderø, og hesi orðini góvu okkum nógv at hugsa um.

Skipað varð so fyri, at vit vórðu boðin út privat í Lincoln í Nebraska. Eyðun Viderø, Micheal Reveal og eg vóru saman. Eg hevði glett meg til ein góðan amerikanskan døgurða, men Eyðun hevði kunngjørt fyri øllum, at salat var honum ein andstygð, so tað kvøldið fingi vit bert kjøt og epli. Tey tordu ikki at borðreiða við øðrum fyri einum av formonnum í Løgtinginum, so har misti eg eitt kulinariskt upplivilsi.

Ikki hesa bert ferð, men eisini seinni vitjaðu vit, Kári og eg, íslenska hægstarætt og lógardeildina á Háskóla Ísland, har vit fingi nógv sambond og lærdu nógv.

Arbeiðið helt áfram, men ofta vóru praktiskir trupulleikar, tá vit skuldu halda fund. Í august mánað í 2001 hendi tað, at Kári á Rógvi „eftir ágrýtið arbeiði í langa tíð misti hugin. Tá hann í heilum eftir at hava lagt fundir til rættis fleiri ferðir noyddist at avlýsa teir aftur og byrja um aftur. Hetta var serliga nervandi, tá fólk aðrastaðni frá vóru komin at halda skeið og fyrilestrar. Av ymiskum orsøkum gjørdust umstøðurnar á skrivstovuni ikki tær, ið skrivarin sjálvur

hevði mælt til og fingið tilmælið um. Tessvegna tók hann seg at enda aftur sum fastur skrivari, men varðveitti tilknýti til arbeiðið.²

Eftir tað kom Ingibjörg Berg at taka sær av tí umsitingarliga partinum og Rúni Joensen av tí lögfrøðiliga restina av árinum. Parturin hjá Kára á Rógvi í grundlógárbæiðinum lá kortini ikki eftir.

Beint áðrenn midnátt setti formaðurin punktum og fyrsta frágreiðingin var send landsstýrismanninum sum teldupostur tann 31. desember 2001, hetta samstundis sum nýggjarsskotini dundu og nýggjárskettarnar fóru upp í luftina. Hetta er nú 15 ára gomul søga. At tað vóru trupulleikar í arbeiðinum sæst av formálanum. Tað var ikki lætt at skriva eina grundlóg í einum landi „har ein stóur partur av teimum, ið skriva skuldu grundlógina ikki eru samd um endamálið við lógini. Summi vilja ikki hava aðra grundlóg enn ta galdandi donsku. Onnur vilja hava eina stjórnarlóg, sum gjarna kann eita grundlóg, men sum er fyri landið Føroyar uttan mun til, um hetta land hevur fullveldi ella ikki. Tað eru tey, sum halda, at sjálvstjórnarlóg bert kann nýtast í einum suverenum stati, í einum fullveldi, og ikki aðrastaðni. Orðið ella hugtakið „fullveldi“ ørkymlar eisini summi. Er tað ein stjórnarrættarlígur móguleiki, ið vit eiga rættin til og kunnu staðfesta í okkara egnu grundlóg, ella er fullveldi einans tað fullgjørda verkið? Sama er við „sjálvsavgerðarrætti“. Merkir tað orðið ein rætt til at skifta millum ymsar samveldisskipanir, bæði undan og eftir at hava fingið fullveldi? Ella merkir sjálvsavgerðarrættur at taka fullveldi? Best man vera í semju at finna fram til mest hóskandi týðning av tilíkum orðum“.³

Eisini skrivar formaðurin í formælinum, at „Ongin flokkur hevur ynskt grundlógárbæið fyri tess egnu skyld. Ongin flokkur hevur kravt eina grundlóg ella eina grundleggjandi stjórnarlóg. Allir síggja grundlógárbæið sum ein part av øðrum ætlanum, antin sum part av samveldisætlanum innan danska ríkið, samveldisætlanum, har Føroyar sum fullveldi eru knýttar at Danmark, ella sum ein part av fullveldistøkuni, tá Føroyar loysa seg frá øllum formligum samveldi við Danmark“.⁴

Hetta heldur formaðurin vera stórt spell „Tí grundlógárbæið hevur víst, at meginparturin – fleiri enn 90 prosent av tí viðgjørda tilfarinum – av eini stjórnarlóg hevur einki við nakra samveldisstøðu at gera, hvørki so ella so“.⁵

² Frágreiðing um grundlógárbæið frá formanninum í grundlógárbæiðini til landstýrismannin í sjálvstýrismálum. Latin 31. desember 2001. Lögfrøðiliga kannað og rætta 14. mars 2002, bls.18

³ Frágreiðing um grundlógárbæið 2001. Nevnda verk. bls. 17.

⁴ Frágreiðing um grundlógárbæið 2001. Nevnda verk. bls. 17.

⁵ Frágreiðing um grundlógárbæið 2001. Nevnda verk. bls. 17.

Hin vegin vóru tað eisini góðar løtur í grundlógarbeiðinum, tí „hóast alt hava teir mongu fundirnir – 32 plenumsfundir, eins og bólkafundir og sparrifundir – verið góðir og mennandi. Tað hevur verið ein skúli fyri limirnar. Politikarar og serfrøðingar hava arbeitt sera væl saman, og markini millum politikarar og serfrøðingar hvurvu nærum fullkomiliga. Til tíðir gloymdu politikararnir, at teir umboðaðu ymiskar flokkar. Grundlógarbeiðið tók teir til tíðir allar við húð og hár. Kortini var tað so, at teir av og á knappliga ásannaðu, at teir ikki bert vóru grundlógarnevndarlimir, men eisini høvdu ein almennan leiklut sum tjóðveldismenn, javnaðarmenn, sambandsmenn, fólkafloksmenn og miðflokkamaður. Hetta kundi føra til onkur markeringsherðindi – Grundlógarnevndin hevur frá byrjan havt sínar innbygdu og samantvinnaðu politisku mótsetningar. Tað hevði verið ólíka lættari at arbeitt út frá eini lóg og einum setningi, sum øll nevndin varð samd um. Nevndin noyddist at vingla nakað ímillum leiðina fram í móti eini grundlóg fyri fullveldið Føroyar og so tað millumloyn, sum arbeitt varð við, eina við innbygdu móguleikum til bæði at virka undir núverandi umstøðum og eftir fullveldistøkuna uttan broytingar.

Hetta hevur verið eitt skisma í nevndarbeiðinum. Ein slik samanseting av mótsettum sjónarmiðum hevur sett stór krøv til formannin, sum frá byrjan hevur havt eina løgtingslóg og freistir at halda seg til, samstundis sum hann ongur sanktiónsmóguleikar hevur havt fyri at kunna halda freistirnar.

Tíðarkarmurin og freistirnar vóru ein trupulleiki, men størsti trupulleikin vóru tær ymisku fatanirnar av eini føroyskari grundlóg, og tí stakk spurningurin, um at finna fram til eina tvørpolitiska semju um eina nýggja stjórnarskrá ella stjórnarskipan seg longu upp um ársskiftið 2001/2002.

Flaggdagsálitíð

Eftir formannsfrágreiðingina lá nevndin bakk í eina tíð. Løgtingsval stóð fyri durinum og floksvaldu limirnir fóru í valstrið. Eftir valið varð lógin dagförd 8. mai 2003. Nú kom tað at vera nevndin sjálv, sum eftir tilmæli frá formanninum setti tann setning, sum arbeitt skuldi verða eftir. Setningurin kom soleiðis at verða meira liðiligur og kundi stillast um neyðugt. Eisini vóru ásetingar í lógini um hoyringar. Onkrar broytingar komu í nevndini, eitt nú kom Kári á Rógvi at verða næstformaður. Nøkur politisk umboð vórðu eisini skift út.

Ein altjóða grundlógarráðstevna varð hildin í Norðurlandahúsinum í døgnum 11–13 mars 2003. Ráðstevnan var sera væl eydnað og komu nógv áhugaverd sjónarmið fram. Ikki minst týdning hevði tað samband, ið var knýtt við fleiri serkøn fólk uttanfyri landoddarnar, sum høvdu fakligan áhuga fyri tí, sum

hendi, og stevnan vakti eisini stóran áhuga í Føroyum, tí hugsað var heilt øðrvísi enn tað, sum var vanligt millum føroyskar lögfrøðingar.

Arbeiðið helt fram í *lítla kamari*, har bert serfrøðingar vóru og so *stóra kamari*, har bæði serfrøðingar og politikarar vóru. Arbeiðsfundir vóru oftast í lítla kamari. Tíverri kom tann sonevndi *tjóðskaparligi* snávingarsteinurin aftur at rulla millum fótturnar, og avrátt var tí at royna at finna fram til eina *tjóðskaparliga semju*. Tíverri rukku vit ikki hesum, tí val varð útskrivað at verða 20. januar 2004. Politisku umboðini fóru í valstríð, so tað kom nú bert at verða í *lítla kamari* at fundir vórðu hildnir.

Eftir valið varð skipað samgonga millum Javnaðarflokkin, Fólkaflokkin og Sambandsflokkin, og í samgonguskjalinum stóð, at grundlógararbeiðið skuldi skipast av nýggjum, men lógin frá 2003 var enn í gildi og flaggdagurin 2004 nærkaðist. Formaðurin avgjordi tí at royna at halda lógina so langt sum tað rakk. Tað komu tí at verða formaðurin í nevdini Jóan Pauli Joensen, næstformaðurin Kári á Rógvi, og skrivarin Bárður Larsen, ið átóku sær at fáa *Fyrri flaggdagsálitið* liðugt. Sparrað var við hinar serfrøðingarnar so langt tað lat seg gera og skipað var eisini fyri arbeiðsfundum.

Fyrri Flaggdagsálitið var soleiðis aftur ein frágreiðing frá formanninum í Grundlógarnevdini, men tað var eitt rættiliga fullfíggað álit við einum lidnum uppskoti til eina føroyska grundlóg. Málið var mestsum rokkið. Ætlanin var at álitid skuldi sendast til hoyringar og við støðið í teimum skuldi skrivast seinna álitid, sum var endaligt, men tað varð av ongum á hesum sinni.

Jólaálitið

Orðið ella heitið grundlóg fall mongum politikara fyri bróstið. Lógin um grundlógarnevnd varð tí 25. mai 2005 broytt til at verða lóg um *stjórnarskipanarnevnd*, og orðið grundlóg varð skift út við *stjórnarskipan*. Í munum hugaheimi eru heitini grundlóg ella stjórnarskipan – tað sum á enskum eitur *constitution* – at rokna sum samheiti.

Stjórnarskipanarnevndin fekk arbeiðshøli í gamla landsbókasavninum – gróthúsinum – har eg eisini hevði mína rektarskrivstovu og fundarhøli vóru í húsunum til allar vanligar fundir. Rúni Rasmussen var settur til skrivara. Hann gjørdi eitt stak gott og kvalifiserað arbeiði sum skrivari.

Skipanin við *lítla kamari* og *stóra kamari* helt fram. Í lítla kamari vóru hildnir 26 fundir og í stóra kamari vórðu 10 fundir hildnir. Móti endanum fóru vit eisini á kunningarferð kring landið.

Í stjórnarskipanararbeiðinum varð farið nágreiniliga gjøgnum flaggdagsálitid, onkrastaðni varð skorið eitt sindur og okkurt smávegis var lagt afturat aðrastaðni, og viðmerkingar vórðu skrivaðar til lógargreinirnar. Eisini var preambulin tillagaður eitt sindur. Tað snúði seg ikki bert um eina stjórnarskipan fyri fullveldið Føroyar, men eina stjórnarskipan, sum eisini kundí nýtast undir øðrum umstøðum.

Tað eydnaðist ikki at fáa semju um alt, og spurningurin er, um tað nakrantíð hevði eydnast í hesum forumi. Nú hevði verið arbeiðt í skjótt 8 ár við tí, og motiveringin var í vanda fyri at fara at bila hjá mongum. Eisini høvdu vit eina freist at halda okkum til, og sum formaður dugdi eg ikki at síggja nakra orsök til ikki at royna at halda hana, sjálvt um nevndin uttan iva hevði kunnað *kært grátt* í langa tíð afturat, men tað var eisini ein vandi fyri, at alt fór at detta niðurfyri, um vit ikki lögdu fram eitt ítøkiligt skjal. Ivamál fingi ljóð í minnilutaálitum, sum vóru prentað aftast, so tey kundu takast við í eini endaligari politiskari viðgerð á tingi.

Minnilutaálitini

Nú, tá eg fleiri ár aftaná lesi minnilutaálitini, er tað ikki torført at síggja, at tey við eini skilagóðari viðgerð lættliga kunnu sjóðast saman við sjálvum uppskotinum. Har er næstan ikki ein snávingarsteinur, ið tað ikki hevði borið til at fingið burtur. Tann størsti snávingarsteinurin var tá, eins og eins og hann er enn, var sambandi millum donsku grundlógina og eina føroyska grundlóg ella stjórnarskipan. Tað vóru sambandsfólk í nevndini, sum vóru rættiliga konstruktiv, tá rætt skal vera rætt. Sjálvur dugi eg enn ikki at síggja, hví danska grundlógin skal vevjast upp í eina føroyska. Tað ber nú einaferð ikki til at skriva seg inn í ella burturúr ríkisfelagskapinum, ella sum Kári á Rógvi málber seg „og halda, at onkur orðing av óvart antin kann fremja loysing ella tvørturímóti leinkja okkum at øðrum landi í allar ævir“.⁶ Tað er ein avgerð, sum Føroya fólk skal taka fólkaræðisliga.

Í sínum minnilutaáliti ásannar Kári á Rógvi at undirtøkan var breið, og at ein grundlóg hevði verið savnandi fyri Føroyar, men um eg ikki fari skeivur, so helt hann at føroyskir lögfrøðingar útbúnir í Danmark, høvdu lyndið til at verða ov heftir av teimum áskoðanum, sum teir høvdu lært í Danmark Føroyum viðvíkjandi.

⁶ Álit. Stjórnarskipan Føroya. Stjórnarskipanarnevndin 18, desember 2006, bls.102.

Tað er rætt, at Stýrisskipanaruppskotið, eg endurgevi, „var nógv merkt av at vera nevndarsemja“ men, sigur Kári á Rógvi, „okkum tørvar at betra stýrisskipan okkara, at vit kunnu fáa stórt gagn av fullfíggaðum stjórnarskjali við tjóðskaparligari semju, ríkisrættaráseting, rættindum og valdsavmarkingum, verður staðiliga mælt lögmanni ella øðrum, ið eiga rætt at leggja fram uppskot á Føroya Løgtingi – at leggja fram uppskot um Stjórnarskipan Føroya at koma í staðin fyri yngru stýrisskipanarlógina“.⁷

Kári á Rógvi kendi mest fyri Fyrra Flagdagsálitinum, ið hann, Bárður Larsen og eg sjálvur, lögdu eitt stórt arbeiði í, og hann mælir til, at „vegna betri grundað arbeiðslag, betri stíl og skipan og innihaldsliga hepnari og frælsari ásetingar ... at Fyrra Flaggdagsálitnið við teimum rættingum, sum vóru gjørdar í heftinum við ensku umsetingini, verður lagt fyri tingið heldur enn endaliga tilmælið hjá nevndini. Í øðrum lagi taki eg tó undir við tilmæli nevndarinnar, tað er í øllum førum betri enn verandi skipan“.⁸ Munurin millum álitini er í roynd og veru ikki serliga stórir.

Tá álitnið var latið lögmanni, var eitt skeið at enda komið. Stutt eftir varð alt, sum lá eftir Stjórnarskipanarnevndina borið út á Løgmannsskrivstovuna, har tað varð arkiverað. Síðani tá havi eg einki havt við hvørki grundlóg ella stjórnarskipan at gera, men í sambandi við henda fund havi eg leitað eitt sindur aftureftir, og má ásanna, at nógv var fingið av skafti, bert spell at ikki meira kom burturúr, tá tingið skuldi geva hesum hold, men ta søguna kunnu onnur siga.

Afturlítandi hugleiðingar

Eitt tað týðningarmiklasta, ið kom burturúr hesum arbeiði er, at vit hava fingið undirvísing í lögfrøði og gransking í lögfrøði á Setrinum, og hava skapað eitt egið føroyskt lögfrøðiligt forum og her hugsji eg eisini um *Føroyskt Lógar Rit*. Her var Kári á Rógvi ein eldsál, ein sannur primus motor, og hann flutti okkum saman við øðrum góðum lögfrøðingum langt í føroyskari lögfrøði, ta stuttu tíð hann fekk tillutað her á fold.

Allar mentanir byggja á bæði traditiónum og broytingar. Kári á Rógvi sá lóg úr einum polyfoniskum sjónarmiðið í samljóði við samfelagið, og ikki sum ein óbroytiligan lögfrøðiligan logikk *per se*. Tað vóru eisini teir tankar, sum lógu aftan fyri tað *masterskeið í lóg*, sum vit nú hava á setrinum, ið ikki bert skuldi

⁷ Álit, Stjórnarskipan Føroya. Nevnda verk. bls. 102

⁸ Álit, Stjórnarskipan Føroya. Nevnda verk. bls. 102

vera opið fyri teimum, ið hava lokið bachelorprógv í lögfrøði, men eisini fyri øðrum. Hesum vóru universitetslærarar í lögfrøði við onnur universitet, samdir við okkum í. Tann, sum hevur eina bachelórútbúgving í lögfrøði frá danskum universiteti, kann gera seg lidnan í Føroyum, og fá eitt danskt prógv sum cand. jur., samstundis sum onnur kunnu byggja lögfrøði oman á aðra útbúgving. Eg ivist ikki í, at hetta fer at skapa eitt dynamiskt og nýskapandi umhvørvi, og skapa ein nýggjan lögfrøðiligan veruleika, har vit fara at síggja gjøgnum føroyskar lögfrøðiligar brillur. Nú 4 ár aftaná at hetta, sum her er skrivað, varð borðið fram, er komið so langt, at tað eisini ber til at taka eina bachelórútbúgving í lóg á Fróðskaparsetri Føroya.

Nú ein føroysk stjórnarskipan skal til fólkaatkvøðu í seinasta lagi í 2017, skuldi tað ikki undrað meg, um hetta skapar onkra svøvnleysa nátt hjá lögfrøðingum í Tinganesi, tí teir snávingarsteinar, sum gjørdur, at uppskotið til grundlóg ella stjórnarskipan á tingi rann burtur sum blágómi fyri sól, teir eru har enn, tí tað er nú einaferð vorðið so, at sambandshugsjónin og tjóveldishugsjónin eru sum kinesiska symbolið *yin* og *yang*, bæði eru treyta av hvørjum øðrum og kunnu ikki vera tiluttan hvørt annað. Vandur er tí fyri eini radikalisering í sjónarmiðunum, sæð úr einum strukturfunktionalistiskum tyrlusjónarmiði, at einki fer ella skal skal henda, tí tað er tað, sum heldur lív í hugsjónunum og stríðinum um at kyrra veljararnar at sær, men tað hevði verið stórt spell. Sjálvt um semja kann verða um 99 % av tí, sum stendur í uppskotinum til eina føroyska grundlóg ella stjórnarskipan, verða fólk ivasom, so leingi billað verður teimum inn, at onkur orðing í eini føroyskari grundlóg ella stjórnarskipan av óvart antin kann fremja loysing, ella tvørturímóti leinkja okkum at øðrum landi í allar ævir. Tí skulu vit sleppa øllum óttaherferðum, har talan er um politiskan lötuvinning, og ikki ørkymla óvardar politiskar sálir, tí her er einki at vera ræddur fyri, hvørki hjá tjóðveldisfólki ella sambandsfólki ella teimum, sum liggja ímillum hesi sjónarmið.

Halgir Winther Poulsen¹

Føroyskur arbeiðsrættur og Fasti Gerðarrættur

Summary

Former labour law judge and lawyer Halgir W. Poulsen reflects on the profound influence Kári á Rógvi had on Faroese labour law. Kári argued that labour law has deep Nordic roots going back to ancient Faroese history, and that many of the great Faroese legends were essentially about labour conflicts. The author draws contrasts with recent developments in Faroese labour law with special emphasis on the decades after the introduction of the Home Rule act in 1948. Neither the regular courts, the ad hoc labour courts nor the Danish labour court were suited to solve pressing conflicts on the Faroese labour market. The establishment of the private Faroese labour court, Fast Gerðarrættur, in 2006 was therefore an important milestone. Fasti Gerðarrættur was given the mandate to both decide concrete conflicts and to further develop Faroese labour law. Kári á Rógvi was the driving force behind establishing this system, as he chaired the committee that proposed the Fasti Gerðarrættur drafted the rules of the court, structured this area of law, and ensured the public access to relevant materials and cases. The author reflects on this and on his positive experience as first chairman for the judges in Fasti Gerðarrættur. He concludes that Fasti Gerðarrættur is an important institution that ought get the necessary support in order to realize its full potential.

Úrtak

Halgir W. Poulsen, sakførari og fyrrverandi dómari, greiðir frá stóru ávirkanini, sum Kári á Rógvi hevði á føroyskan arbeiðsrætt. Kári grundgav fyrri, at arbeiðsrættur hevði fornar norrønar røtur, ið eisini kunnu síggjast í eldri føroyskari søgu. Sambært Kára, vóru fleiri av føroysku sagnunum grundleggjandi um arbeiðsrættarlígar trætur. Høvundin lýsir sambandið við samtíðarsøguligar remlingar innan arbeiðsrætt við serligum denti á tíðina eftir Heima-stýrslógina frá 1948. Hvørki vanligu dómstolarnir, ad hoc gerðarrættirnir ella danski arbeiðsrætturin høvdu nøktandi mannagongdir ella innlit, sum skuldi til fyrri at loysa átrodandi ósemjur á føroyska arbeiðsmarknaðinum.

¹ Advokatur og fyrrverandi gerðarrættardómari.

Stovnanin av privata arbeiðsrættinum, Fasta Gerðarætt í 2006, var tískil ein týðandi varði í menningini av føroyskum arbeiðsrætti. Fasti Gerðarættur fekk heimild til at avgera ítøkiligar trætur og at menna og skipa arbeiðsrættarlaga økið. Kári á Rógvi var drivmegin handan hesa týðandi menning, og serliga virkaði hann fyrri at menna og skipa arbeiðsrættarlaga økið, soleiðis at almenningurin fekk atgongd til viðkomandi tilfar og mál. Høvundin minnst aftur á postivitivu royndirnar frá tíðini sum fyrsti formaður fyrri faldómararnar í Fasta Gerðarætti, og kemur hann til ta niðurstøðu, at feløgini tóku sum heild væl undir við hesum nýggja alvanum, sum vónandi fær tíð og umstøður at veksa til mans.

Inngangur

Nærliggjandi er at byrja umrøðuna við at spyrja, um vit frá gomlum hava nakran serligan føroyskan arbeiðsrætt. At vit hava havt ein meira og minni rudimenteran arbeiðsrætt í landinum nakað aftur í tíðina er ivaleyst, men hvussu serføroyskur hann hevur verið er kanska meira ivasamt. Her hugsji eg um, hvussu væl hesin arbeiðsrættur hevur avspeглаð serligu viðurskiftini á føroyska arbeiðsmarknaðinum, ið frá gomlum helst hevur verið reiðiliga ein-táttaður. Her hendi eftir mínum tykki ein avgerðandi broyting tann 1. apríl 2006, tá sáttmálin um Fasta Gerðarrætt kom í gildi.

Kári var eingin smáligur maður. Í bókini *Felagsverklóg*, ið kom út í 2013, tekur hann soleiðis til: „Felagsverklóg er eins gomul og norrøn mentan í oyggjum okkara“. Hann sær upprunan til frásøgurnar í Føroyingasøgu um stríðið millum Sigmundar og Tróndar sum eitt rættiliga einfalt arbeiðsrættarmál. Hann endurgevur søguna um stríðið millum Einar Suðuroying og Eldjarn Kambhøtt, sum sita og sviða seyðarhøvd og stytta sær tíðina við at meta menn. Endin verður, at Einar drepur Eldjarn. Tá Havgrímur varnast hetta, rekur hann Einar burtur. Einar fór til frændur sínar Brestir og Beinir, sum tóku væl við honum. Einar biður Brestir taka málið uppá seg, og hann so ger. „Brestir var vitugur maður og lóggkønur“ verður at enda sagt í søguni.

Kári hevur hesar viðmerkingar til søguna: „Vit síggja, hvussu tey, ið skrivaðu og løsu norrønar søgur kendu hesi hugtøk: at skaða, at reka burtur, at taka mál uppá seg (og harvið eisini rættir at døma í málinum) og at vera lóggkønur. Vit skulu kortini ikki sum annars vant fremst í føroyskum bókum dvølja við søguna beint nú, bert staðfesta, at einki nýtt er undir sólini, felagsverk krevur lóg og lóggkøn – og ikki minst vitug lóggkøn.“

Arbeidsrættur sum føroyskt málsøki

Vit skunda okkum eini túsund ár fram og minna okkum sjálvi á, at millum tey fyrstu málsøki, sum løgtingið samtykti at yvirtaka í 1948, var arbeidsrættur. Seks ár seinni fingur landsstýrið og løgtingið eitt álvarsmál til viðgerðar. Tann 2. Mai 1954 varð verkfall lýst og allur fiskiflotin lagdur, eftir at samráðingar um nýggjar sáttmálar vóru endaðar úrslitaleysar. Onnur fakfeløg tókur undir við verkfalsmonnunum, so at enda var reiðiligt aðalverkfall. Hetta var fyrsta veruliga arbeidstrætan seks ár eftir, at arbeidsrættarmál vóru yvirtikin sum sermál, og tað vísti seg skjótt, at her vóru eingir føroyskir stovnar ella myndugleikar, ið kundu loysa trætuna.

Fakfeløgini vildu hava tingið saman „at finna ein veg burtúr verandi fiskivinnusteðgi“, men lögmaður sýtti fyri at kalla tingið saman við teirri grundgeving, at hetta var ein „rættarkonflikt“ og tí ólóglig. Føroya rættur vísti málinum frá sær, og reiðararnir fóru síðan til „Den Faste Voldgiftsret“ í Keypmannahavn, ið ónoktiliga var formliga rætta forum sambært skipanini í heimastýrisslógini, so leingi føroyskir myndugleikar ikki høvdu gjørt annað av, men helst materielt reiðiliga óskikkaður at taka sær av málinum. Verkfallið varð dømt ólógligt, og seinni varð Fiskimannafelagið dømt at rinda 250,000 kr í bót. Felagið slapp tó við at rinda 100,000 kr yvir eitt áramál.

Trýstið á myndugleikarnir var øgiligt, og endin varð at løgtingið varð kallað saman, eftir at verkfallið var avlýst. Minstalønin varð hækkað úr 500 kr upp í 800 kr um mánaðin; útreiðslurnar vórðu fingnar við eykaskatt, og so fóru skipini avstað.

Soleiðis endaði eitt tað størsta arbeidsstríð í søguni við, at fakfeløgini góvu skarvin yvir, og tað almenna mátti leggja uppí við serskatti til fylgju. Hóast fasti gerðarrætturin hevði skorið ígjøgnum, vóru hvørki fakfeløgini ella føroyskir myndugleikar sinnaðir at fylgja hesi avgerð. Tað var tí helst ikki so lægið, at landsstýrið longu ein mánað seinni legði uppskot til lögtingslóg um vinnuligar ósemjur fyri tingið, eitt sera radikalt lógaruppskot um tvungnan gerðarrætt. Grein 1 var soljóðandi: „Eingin streika ella lockout má setast í verk fyri tað fyrsta, men allar ósemjur arbeidara og arbeidsgevara ella fiskimanna og útgerðarfelags ímillum skulu gerast av eftir fylgjandi reglum.“ Síðan vóru reglur um samráðingar, semjuroyndir, og um hetta ikki færdi á mál, setan av „voldgiftsnevnd“. Talan var ikki um fastan gerðarrætt, men gerðarrætt uppnevndur av landsstýrinum í hvørjari serstakari trætu. Gerðarrættarúrskurðurin var endaligur, og heimild var enntá at áleggja pørtunum bót, fylgdu teir ikki avgerðini.

Hetta var sanniliga harður kostur, sum løgtingið samtykti við 15 atkvøðum móti einari. Hóast andstøðan ikki atkvøddi fyri, var hon samd í „at neyðugt er at fáa arbeiðsfrið í landinum“. Men nú tykist dirvið at hava verið uppi, tí lógin varð hvørki staðfest ella kunngjørd og kom sostatt ongantíð í gildi. Komandi nógvu árin máttu partarnir á arbeiðsmarknaðinum klára seg sum frægast uttan nakran veruligan stovn at venda sær til í trætumálum.

Til taks vóru:

- Den faste Voldgiftsret við sæti í Keypmannahavn, ið var aldeilis óegn-
aður til at viðgera og loysa ósemjur á føroyska arbeiðsmarknaðinum.
Hartil kom, at gerðarrætturin varð umskipaður til Arbejdsretten við lóg,
ið ikki var galdandi í Føroyum.
- Vanligu dómstólarnir, hvørs málsviðgerð var alt ov seinfør til at teir
kundu brúkast, tá skjótar avgerðir vóru neyðugar.
- Ad hoc gerðarrættir, ofta avtalaðir í sáttmálum partanna millum. Van-
liga mannagongdin var, at partarnir uppnevndu hvør sín gerðardómara,
meðan ástøðumaðurin vanliga varð uppnevndur av Sorinskrivaranum.
Vanliga hildu teir partsuppnevndu við sínum pørtum, so úrslitið varð
sum oftast úrskurður, sagdur av ástøðumanninum, sum mangan var sor-
inskrivarafulltrúi, nýkomin til Føroya við lítlari og ongari vitan um ser-
føroysk viðurskifti.

Komandi árin hendi einki frá almennari síðu, meðan feløgin á arbeiðsmark-
naðinum gjørdur nakrar royndir at finna eina loysn, tó uttan úrslit. Arbeiðsgeva-
rarnir vildu hava reglur um fráboðanarfreist av verkfalli, sum hin parturin als
ikki vildi samráðast um, vildu arbeiðstakararnir ikki hoyra um bót fyri óheimi-
lað verkfall. Við ongum veruligum møguleikum at taka skjótar avgerðir í ar-
beiðsmarknaðartrætum ber eisini til at siga, at arbeiðstakararnir vóru reiðiliga
væl fyri í so máta.

Fasti Gerðarættur

Í 2001 kom røringur í. Higartil hevði tað verið reiðiliga ómakaleyst og van-
daleyst at leggja arbeiðið niður. Arbeiðsgevarin hevði einki annað svar enn at
fara í rættin, og tað tók sum nevnt alt ov drúgva tíð. Nú hendi tað, at ein ar-
beiðsgevari (almennur enntá) fekk tað bjarta hugskot at fara í fútarættin og
biðja um fútabann móti einum arbeiðssteðgi. Og tað eydnaðist, fútarætturin
legði bann eftir einum degi. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum sóu kortini, at
hetta ikki var nøkur góð leið at halda. Arbeiðsgevararnir fingur gamaní eitt nýtt

amboð, men tilík mannagongd fór at seta ilt blóð millum partarnar, helt hon fram, og so var skjótt at missa meira fyri minni. Arbeiðstakararnir hinumegin mistu tann „bíluga“ verkfalsmøguleikan, men heldur ikki teir fóru í longdini at vinna uttan gjøgnum veruligar samráðingar og í evsta føri ein stovn, ið kundi viðgera trætumál og ósemjur á nøktandi hátt.

Í 2003 setti landsstýrið eina nevnd við umboðum fyri partarnar á arbeiðsmarknaðinum, og við Kára á Rógvi sum formanni at gera eina skipan fyri skjóta loysn av arbeiðsmarknaðartrætum. Og nú bar til, úrslitið gjørdist sáttmáli um Fasta Gerðarrætt. Tað eydnaðist kortini ikki at semjast um nýggja semingsskipan, sum var hin parturin av uppgávuni. Hendan skipanin kom við lóg í 2013.

Í dag hava helst øll feløg á báðum síðum á arbeiðsmarknaðinum tikið undir við sáttmálanum, 44 á arbeiðstakarasiðu og 7 á arbeiðsgevarasiðu (heimasiðan hjá FG 30.06.2014).

Uppgáurnar hjá Fasta Gerðarrætti eru ásettar í grein 1 í sáttmálanum, ið er soljóðandi:

1. Settur verður á stovn fasti gerðarrættur.
2. Fasti gerðarrættur skal loysa trætur, ósemjur og ivamál á arbeiðsmarknaðinum sambært hesi skipan og felags avtalum og sáttmálum millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum.
3. Fasti gerðarrættur skal eisini savna, menna, og kunna um føroyskan arbeiðsmarknaðarrætt.

Setningurin fellur sostatt í tveir partar, tann fyrri at taka avgerðir í ítøkiligum ósemjum millum partarnar, sum er uppgáva gerðarrættarlimanna (dómaranna), tann seinni at menna føroyskan arbeiðsrætt, har bæði dómarar og nevndin hava hvør sín lut.

Teir átta gerðarrættarlimirnir, ið verða valdir av nevndini fyri trý ár í senn, virka óheftir av bæði myndugleikum og teimum feløgum, ið hava valt teir. Við vali av formanni hevur hvør nevndarlimur sýtingarrætt. Teir báðir formennirnir skulu vera lógkønir og hava viðkomandi royndir. Í hvørjum máli virkar vanligi formaðurin ella næstformaðurin saman við tveimum øðrum gerðarrættarlimum, annar valdur av arbeiðstakarafeløgum og hin av arbeiðsgevarafeløgum. Um partarnir semjast um tað, kunnu tó fimm limir verða tiknir út, og í serliga prinsipiellum ella týðandi málum allir gerðarrættarlimirnir.

Royndirnar higartil hava sýnt, at hendan skipanin hevur virkað væl. Í nógv teimum flestu málunum hevur úrskurðurin verið einmæltur, og dentur hevur verið lagdur á at greina veruligu umstøðurnar og sjónarmið partanna, eins og grundgevingarnar fyri úrslitinum so gjølla at úrskurðurin, umframt at loysa ósemjuna, eisini kann vera alment vegleiðandi fyri rættarstøðuna. Á hendan hátt hevur verið roynt at virka samsvarandi duplultu uppgávuni hjá gerðarrættinum, nevnliga umframt at loysa trætumál eisini at virka til at menna føroyskan arbeiðsmarknarrætt. Allur arbeiðsrættur er í stóran mun íkomin og mentur við úrskurðum (sum Kári plagdi at sipa til sum „dómalog“), har ósemjur um sáttmálatulking verða gjørdar av. Ein einmæltur úrskurður skuldi havt størri møguleika at virka sum fordømi, enn ein, har t.d. triggir dómarrar hava hvør sítt sjónarmið.

Her kann eisini verða nevnt, at undir vitjan hjá danska arbeiðsrættinum fingur vit at vita, at í allarfestu førur vóru teirra avgerðir ástøðumansavgerðir, ið meira minna um gomlu skipanina hjá okkum við ad hoc gerðarrættum, har fákðómarrarnir fóru í hvør sín part, meðan ástøðumaðurin gjørdi málið av einsamallur.

Eitt annað virkisøki hjá Fasta Gerðarrætti er at savna, menna og kunna um føroyskan arbeiðsrætt. Her hevur nevndin, og einamest Kári sum formaður, gjørt eitt sera stórt og týðningarmikið arbeiði. Tað sindri av serføroyskum tilfari á hesum økinum so sum úrskurðir hjá gomlu sáttmálagerrættinum, ið fanst var so gott sum óatkomiligt í skjalagoymslum hjá sakkførarum og øðrum, ið fingust við hesi evni. Okkurt av teimum størri fákfeløgnum høvdu eisini savnað nakað av tilfari, oftast frá málum, tey sjálvi høvdu verið partar av.

Beinanvegin við stovnan av Fasta Gerðarrætti varð farið undir at savna hetta og annað viðkomandi tilfar, sum varð almannagjørt á heimasíðuni hjá Fasta Gerðarrætti, býtt upp eftir evni og við sera framkommari leitiskipan. Hetta er arbeiði, sum vónandi framhaldandi verður gjørt og útbygt.

At skrivstovan hjá Fasta Gerðarrætti bað um, og fekk, innivist hjá Arbeiðisloysisskipanini var sera heppið og ikki av tilvild. ALS var stovnurin, ið feløgini á arbeiðsmarknaðinum samstarvaðu við, og sum má metast at vera flaggskipið í hesum samstarvi. Á hendan hátt spardi Fasti Gerðarrættur pening til egin høli og fast skrivstovufólk, og fekk í staðin hesar hentleikar móti gjaldi fyri nýtslu. Mínar royndir vóru, at tann skrivaratænasta vit fingur frá teimum dugnaligu og fryntligu starvsfólkunum hjá ALS var góð í allar mátar.

Nøkur fá orð at enda

Tá Kári heitti á meg um at átaka mær starvið sum formaður fyri dómara­nar í tí nýstovnaða gerðarrættinum, var eg ógviliga ivasamur – var júst givin sum sakførari, eftir alt mítt lív, og hevði sostatt havt eina heilt aðra tilgongd til rættarstarvið, enn ta, ið krevjast má av einum dómara. Hevði kanska heldur ikki ta stóru tiltrúgv til, at eksperimentið fór at eydnast. Men Kári dugdi væl at tosa upp í lag, eisini at vera tungumjúkur, tá tað kravdist. So eg tók av, og tað iðraði eg meg ongantíð um. Samstarvið við allar meddómara­nar, uttan undantak, var sera gott, og feløgini tóku sum heild væl undir við hesum nýggja alvanum, sum vónandi fær tíð og umstøður at veksa til mans.

Mikael M. Karlsson¹

Legal Education

Summary

In this conference lecture, Professor Mikael M. Karlsson reflects on how diverse legal educational frameworks around the world may be used to inspire and define the foundation for a Faroese legal education. Professor Karlsson then elaborates on three relevant principles which he argues should be used when establishing new educational frameworks. The first principle is “One Size Does Not Fit All” which suggests that both in practice and in theory it is essential to maintain a clear and critical perspective when transferring existing institutional frameworks to new contexts. The second principle “Education for What and for Whom?” suggests that in any legal framework it is important to understand the contrasts between practical legal tasks and projects (løgðøkni) and the normative legal challenges (løgfrøði) generated by any legal system both internally and externally. The third principle is “Size Matters”, which highlights the fundamental importance of taking size into consideration when structuring or assessing legal frameworks.

Úrtak

Í hesum fyrilestri lýsir Mikael M. Karlsson hvussu ymiskar lögfrøðiligar útbúgvingarskipanir kring heimin kunnu verða brúktar sum íblástur til at leggja grundarlagið undir eina føroyska útbúgving innan lóg. Karlsson professari vísir í tí høpi á triggjar týðandi meginreglur. Fyrsta meginreglan er „One Size Does Not Fit All“, sum í stuttum merkir, at bæði í verki og hugsjónarliga, er av grundleggjandi týðningi at vísa varsemi og hegni, tá longu kendar skipanir verða fluttar yvir í nýggj høpi. Onnur meginreglan er „Education for What and for Whom?“, sum merkir, at fyri einhvønn lögfrøðiligan karm, er umráðandi at skilja sundurbýtið millum praktiskar lögfrøðiligar mannagongdir (løgðøkni) og meira normativar lögfrøðiligar avbjóðingar (løgfrøði) sum

¹ Emeritus Professor of Philosophy at the University of Iceland, Adjunct Professor of Law at the University of the Faroe Islands, and previously founding dean of the Faculty of Law & Social Sciences at the University of Akureyri.

einhvør løgfrøðilig skipan skapar bæði innanhýsis og úteftir. Triðja meginreglan er „Size matters“, ið viðmælir at taka atlit til støddina á løgfrøðiligu eindini, har løgfrøðiligir karmar skulu tulkast og skipast.

Introduction

As I understand it, this conference is conceived not as a memorial event for my dear, and too-soon-departed, friend, Kári á Rógvi, but rather an academic conference held in his honor. Still, I cannot help mentioning that it was ideas about legal education that brought Kári and me together in the first place – perhaps rather than „ideas“, I should rather say „personal visions“, for these were, for both of us, matters of conviction, dedication and, indeed, passion.

Background

Since I have now made my subject a bit personal, it may help to provide – very briefly – some personal background. My academic training is in philosophy, and during the course of an academic career spanning some fifty years, I have spent considerable effort working in the field of philosophical jurisprudence, of which a large part, but still a part, is aptly called „legal theory“. Shortly after starting to teach at the University of Iceland in 1973, I found myself teaching, every now and then, courses in this field, often together with colleagues from the Faculty of Law and the wider legal community. I mention, in particular, Garðar Gíslason, now recently retired from the Icelandic Supreme Court, with whom I shared, in the old days, many exciting teaching hours. And I spent a lot of time working with Sigurður Línadal, our Icelandic dean of legal history, so to speak, and a fine legal mind. But there were others, and I was often invited to teach in the Faculty of Law, and indeed, I continue to be invited. All in all, I taught, over the years, many hundreds of Icelandic law students, and I counted at least two generations of Icelandic law professors among my friends, colleagues and – often – collaborators.

Being a philosopher, I pursued the annoying habit of reflecting upon what I was doing – to the activity to which I had devoted my life. This was, most fundamentally, teaching; but teaching that consisted of more than simply shaping minds in the classroom, but in other things gave my classroom teaching much of its point: such things as the design of programs and curricula and the institutional structures that make all that I have just mentioned possible. An early challenge was the design of the philosophy program at the University of Iceland. Philosophy had only been approved as a degree program in the year before I began to teach there and the program of teaching was still largely

unformed. Together with the two colleagues who were then teaching philosophy – both are now departed from this vale of tears, but how young we all were then! – we formulated what proved to be an excellent program that introduced such shocking innovations as mid-term examinations and sequenced courses.

Despite this early adventure, my reflections progressed rather slowly. But they were helped considerably by the guest teaching that I began to do rather frequently in the 1980's and that became a very large part of my career, as it still is, although I have nominally been put out to pasture. Teaching at a large variety of institutions, each of which exists within its own special context, gives one a rich sense of the contingency of one's own way of doing things and provokes one into thinking how things might be changed and hopefully, improved. So long as one remains within one's own, familiar context, this is likely to remain a banal thought, even if more or less everybody thinks it and may nod their heads at appropriate moments; but experience brings it to life. A particularly striking experience for me was that of teaching for a semester at Jilin University in Changchun, China, where I taught two courses within a foreign relations institute and one course in the University's Law Faculty. In the law faculty, I was teaching jurisprudence to fourth- or fifth-year Chinese law students, while in the foreign relations institute, I was teaching master's-level students from all over Africa (mostly sub-Saharan): students who worked, or planned to work, in the foreign offices or diplomatic services of their own countries and with whom the Chinese wanted to establish good contacts.

Well, I suppose that it's very easy to see that, confronted with such a mission, one would be driven furiously to think about *how, and even what, one should teach these various students*. It would not have been clever to use Danish cartoons of Muhammad as visual aids. One's repertoire of Icelandic jokes would clearly not be of much use, nor illustrative examples from last week's *Morgunblaðið*, nor textbooks aimed at neo-liberal business students. In fact, the question of readings (and thus of material) was a real problem, since one could not build confidently upon common educational or cultural background, *Lebensform* or *Zeitgeist*, or, for that matter, first (or even second) language. And so on – I needn't belabor the obvious. I think that, in the event, I at least managed to turn Mission Impossible into Mission Improbable.

But to get closer to my main point, from all of these various experiences and my at-home reflections, a number of conclusions impressed themselves upon me pertaining not only to legal education, but to institutionalized tertiary

education in general. To be specific, I will restrict myself here to a selection of conclusions (which I shall call „principles“) concerning the structuring of academic programs and the institutional frameworks that support them. I will, at various points, pay special attention to legal education, and even to the development of legal education at Fróðskaparsetrið, which was Kári’s special project.

One Size Does Not Fit All

The first and most important of my conclusions is this: Insofar as it is possible, do not copy existing models unreflectively, but think very hard about the structures that will best fit your objectives in your particular context and, once you have clear and cogent reasons to back up your ideas, try to implement those structures in concert with colleagues who are on board with the plan. One size or shape does not fit all.

This is a principle that is extremely hard to follow. The primary obstacle, in most institutions, is that there are already established structures in which people have entrenched interests, and these are almost impossible to change. Thus, this principle is most salient in application to new institutions, at early stages in their development, like Fróðskaparsetrið. Even in such institutions, many academics are in the unrecognized grip of deep-seated assumptions that may be nearly impossible to deal with. In France, a courtly old professor who had been put in charge of international exchanges (!) asked me politely how the *agrégation* was organized in Iceland and assumed that I could explain it to him. For those who do not know, the *agrégation* is a national competitive examination for civil service posts, which include almost all teaching posts from kindergarten through the universities and *grandes écoles*. This examination was instituted by Napoléon and is, as far as I know, a uniquely French institution. For many French academics, an educational system without the *agrégation* is as inconceivable as a village without a bakery.

Kári thought very much in terms of this first principle – or analogues of it – in various contexts, not only in connection with the development of legal education at Fróðskaparsetrið but also in connection with the Faroese judicial system and how that might develop, and, of course, in connection with the draft constitution. Indeed, he wanted me to collaborate with him on a paper about the Danish constitution, which he liked to describe as a „Belgian boilerplate“, since – as he pointed out – it was hastily copied from the Belgian constitution, without much reflection about its suitability to serve as the higher law, or legal framework, of the Danish realm.

A further difficulty following this principle – especially in regard to the structuring of academic programs – are the expectations of students, employers, other educational institutions, professional associations, politicians, and bureaucrats. Structural innovation, however sound and rational, tends to make such parties nervous and pigheaded. I taught for five years at Northeastern University in Boston and, as a junior faculty member, proposed a rather far-reaching revision in the University's academic calendar. Here, I met the argument that „if this were really a good idea we would already be doing it“. After a year of intensive committee work, the project was eventually killed by the administration. But long after I had left Northeastern, it was discovered that even though they weren't already doing it, it was a terrifically good idea, and it was implemented and led to what everyone agreed were tremendous improvements in the academic programs and working conditions of the institution.

But perhaps I digress; I was talking about the limits upon structural originality imposed by pre-existing expectations. It is important to recognize that many – perhaps most – of these expectations are perfectly justified and need to be met, even if, in the grip of well-meant enthusiasm, one thinks that this restricts or compromises a plan that is otherwise much to be desired. One must never lose sight of this. And, as far as tertiary education goes, I must give it as my opinion – not likely to be popular – that the widely vaunted Bologna Process, while having praiseworthy goals and many good features and effects, and imposing a welcome discipline on European institutions of higher learning, is, when all is said and done, a one-size-and-shape-fits-all affair that attempts to quantify the unquantifiable and standardize the unstandardizable, and falls into conceptualizing education as the mediation of standardized chunks of „information“: for, after all, this is the Information Age, is it not?

Education for What and for Whom?

Another of my principles is that: *One must always take as basic the question 'education for what and for whom?'*. This may seem obvious, but it is seldom well enough considered. Moreover, it is a question to which one must periodically return in designing and maintaining good educational structures.

This principle came particularly into play when I took on the challenge of designing and implementing a law program at the University of Akureyri in 2003. Having by that time taught, on and off, for nearly thirty years in the Faculty of Law at the University of Iceland – although this was of course not my main mission – I had become critical of various features of legal education as it was structured there.

From the standpoint of the classical model for legal education in Europe, the University of Iceland's Faculty of Law was – and still is – impeccable. And if you have a certain traditional and, in its way, reasonable view of what and whom legal education is for, this model makes perfect sense. The problem from my perspective was that the guiding, tacit assumptions as to what and whom legal education was for had hardly been dusted off and re-examined since the Icelandic Lagaskólinn – established in 1908 in order to educate „Icelandic lawyers“ – was incorporated into the University of Iceland as its Faculty of Law on the 17th of June, 1911, the University's founding date. The felt need for Icelandic legal education, and for „Icelandic lawyers“, derived from the granting to Iceland of its first constitution in 1874, under which Alþingi gained legislative powers – although Icelandic legislation was subject to the assent of the Danish Minister of Justice and the Danish King – and more particularly from the granting of Home Rule in 1904, under which the Danish Ministry for Iceland was transferred from Copenhagen to Reykjavík, and Iceland, in that sense „acquired its own government“.

Be that as it may, Icelandic law, and Icelandic legal, governmental, and administrative institutions, were for the most part copied, rather unreflectively, from Denmark; and legal education accordingly. Law is, of course, a *profession*, like nursing, medicine or accounting; and what society requires is trained practitioners. This has been, traditionally, the sole focus of legal education. The assumption was, quite realistically, that the „what“ of legal education was to produce functionaries who would perform certain necessary tasks for government offices, public institutions, business enterprises (public and private), and private clients, within the context of a hierarchical, top-down system of institutions ultimately directed *in fact* by the instant executive powers, whether monarchs or „governments“, although *mythologically* by the „lawgivers“ as the – again somewhat mythological – representatives of the popular will. What is taught, on this idea, is what Sigurður Líndal liked to call *lögtaekni*, in contrast to the usual Icelandic label for law as a discipline, which is *lögfræði*. The *lögtaekni* is trained in how to get certain things done within a certain system, which is given. He or she is taught to understand the system – a system of laws and institutions, and taught to think analytically and strategically so as to be able to get done, within that system, the sorts of things that a lawyer is expected to get done – the drafting of wills and contracts, serving as advocates to parties in legally mediated disputes, litigating in court, advising clients as to how to work within legal and regulatory frameworks or about legal risks, carrying out the tasks of governmental administration, and so on. And, let us make no mistake, these things need to be done, and legal education is supposed to train people in how to do it; so it is in large part devoted to *lögtaekni*. But Kári

believed that lawyers also needed to understand the law as an evolving and developing system, based upon principles but at any given moment contingently organized and socially, culturally and historically contextualized, and that lawyers needed to be able to think critically and reflectively about the law as a phenomenon of that kind as well as technically and strategically. And he believed moreover that this perspective – call it theoretical – was especially important for Faroese lawyers to have, because he had a somewhat different answer to the question, *'legal education for what and for whom?',* than most people trained in, or training others in, the law.

In particular, Kári had in mind that Faroese lawyers – lawyers in a society aiming at more robust political autonomy within an ever-changing political and legal context on the global scale – needed to be prepared to participate in the shaping of legal and institutional development: to construct and reconstruct the Faroese legal system – say, for example, to develop Faroese labor law and introduce a Faroese labor law court – and not only to work as *lögtaeknir* within it. That lawyers need to be able to contribute to the shaping and reshaping of legal systems – of legal structures and institutions – is an idea resisted by many, since it is thought that this is the proper business of politicians and legislators as representatives of the people, and not of lawyers, who should function merely as mechanics. But Kári understood that lawyers, in working within a legal system, are the ones best positioned to think creatively about the ways in which the system might be reshaped, and why; and, moreover, that they are *inevitably* drawn into that role, and moreover actively reshape the legal system within which they work *in the very course of carrying out their recognized tasks*. The practice of law turns out to be something more and different from the mechanical business that it is often conceived to be.

If a legal education is to prepare lawyers to participate in legal and institutional development, then „theoretical“ – that is to say *fræðileg* – subjects such as legal history, legal culture, legal sociology, comparative law, and what is called „legal theory“ must be viewed as important, relevant, and even essential, elements of a legal education, and not as decorative, or „hobby“ subjects for intellectual dabblers. It is true that these subjects may seem irrelevant if, as a lawyer, one spends his or her time working as a real estate agent, but they turn out to have real significance – a „payoff“ as my friend and colleague, Bárður Larsen, might say – for even rather modest legal functions, not to mention such thickly contextualized functions as adjudication, for these turn out not to be as „mechanical“ as they are imagined to be from the absurd, albeit pervasive, perspective of extreme legal formalism: a position that only appears plausible when wrapped in a cocoon of far-fetched fictions. Lawyers have to be

trained, Kári thought, in *lögtekni*, and that will necessarily be the center of gravity of a legal education, for that is a thing that society needs and that students of the law typically expect to be engaged in – and why not? But Kári thought that *lögfræði* was as important, because what lawyers need to be educated for is more than carrying out the tasks of functionaries and more than a law student may expect, and, in addition, because from an enlightened point of view, *lögtekni* is in itself not divorced from theory.

Given Kári's way of answering the question, '*legal education for what and for whom?*', he proposed to develop and structure legal education at Fróðskaparsetrið rather differently than on the traditional model. Hopefully, this project will succeed in the absence of his guiding light. I had somewhat similar ideas in developing what might be called an alternative plan for legal education at the University of Akureyri, about which my friend and colleague, Ágúst Þór Árnason, will be talking shortly.² Kári was evidently inspired by what was done in Akureyri, but wisely understood, in conformity with my first principle, that this was not a model to be copied at Fróðskaparsetrið – which is a different institution, in a different situation and a much different context, and which must define itself on its own premises – but rather a model from which one might draw some nourishment.

Size Matters

My third principle – the last that I shall discuss here – is that, to answer a question often raised in the racier women's magazines, size matters. Structure must be appropriate to size, as Galileo Galilei emphasized long ago. I published a little article on this some years ago which has been fondly received by some of my Faroese friends. In that article, I mentioned as an aside that the Icelandic constitution of 1944 – our legal and governmental framework – had been heavily copied from that of Denmark (itself a piece of Belgian boilerplate), apparently without giving much thought to the fact that that structure might not be a good one for a nation of much smaller size. Of course, there are many other reasons besides size that might suggest that the Danish structure might not be a fitting one for Icelandic law and government, but size does matter. Kári was very aware of this in his efforts to draft a constitution appropriate for the Faroe Islands.

Here in this very small nation, we are all very much aware of the various effects that mere size has on various arrangements: on *how* you can do things

² Sadly, Ágúst passed away, in his 64th year, on the 11th of April 2019.

and even on *whether* you can do them. We in Iceland are well aware of this, too, despite having a population 6–7 times bigger than that of the Faroe Islands. We are still very small. Some structures are adapted to size simply by nature – for instance the skeletal structure of larger and smaller vertebrates. But other structures, like constitutions, legal systems, and the structure of educational institutions and programs, are human artifacts, and may be constructively adapted to contingencies, such as size – or not. The structure of the University of Iceland was not adapted to size. Its organization, both administrative and academic, was merely taken over from much larger, traditional institutions of higher learning serving much larger populations, and never re-examined. I believe that the University suffers from having built up a mouse around the skeleton of an elephant. And even more unfortunately, the much smaller University of Akureyri has done the same thing. I must say that my colleagues and I tried, in some respects, to structure our Faculty of Law and Social Sciences with an eye to size; but one can not get very far once the overall structure of the institution has been established and become frozen. Of course, universities throughout Europe, at least, and perhaps more widely, have recently undergone restructuring; but this has been done upon one-size-fits-all “management” principles that perceive no difference between an educational institution – particularly a university – and a cookie factory, and the results have typically been disastrous for education. In any case, these are not constructive adaptations to size; I am afraid that it is Belgian boilerplate all over again.

We denizens of dwarf societies have typically focused upon the disadvantages of diminutive size. But there are also many potential advantages, and these can be utilized by thinking of how to structure our institutions appropriately, which requires the will to innovate and should always be treated as an experimental process. This applies to educational institutions as to others, and to legal education as much as to higher education of other kinds. So it has nothing special to do with legal education; but, on the other hand, those who are developing legal education to serve a small society, and within a small institution, must have the adaptation of structure to size particularly in mind. I say again, as should be obvious, that size is only *one* of the important contextual contingencies relevant to structure, but it is one whose importance can hardly be exaggerated. To my mind, the structure – and most especially, the academic structure – of Frøðskaparsetrið will need to be radically different from the structure of the University of Copenhagen, or its clone, the University of Iceland, in order to provide the Faroese community with quality education in the variety of academic and professional fields that would make it worthy of the title of a university, and the danger is that the institution will wind up structured in the

more or less usual way as an artifact of the way in which a university can be built up to bring in various disciplines, one by one, given perceived opportunities to convince politicians that such-and-such can serve society – or can serve particular political agendas – in one or another way. Each new discipline will come, of course, with its baggage of preconceptions. I have learned from what I conceive to have been the mistakes made in building up both the University of Akureyri and the University of Iceland, and I am pleased to see that there are numerous clever and creative people here at Fróðskaparsetrið who are well aware of the fact that this particular beautiful little mouse needs something other than the skeleton of an elephant, or even of a rat, if it is to succeed as an educational institution of excellence in its rather special nest of contingencies.

Final remarks

This is something that Fróðskaparsetrið must explore itself, on its own premises, wherefore it must studiously resist the temptation to grab onto, or absorb by default, the ever-present Belgian boilerplate and must have faith in its own originality and the courage to correct its own inevitable mistakes. I am proud to have been asked to contribute my own ideas and experiences to this effort, most especially in the development of legal education, in the spirit of Kári – whose genius is fortunately recognized – but also to the development of Fróðskaparsetrið as a university.

Kollektiv arbejdsret som færøsk særánliggende

English summary

Judge and former vice-president to the Danish labour court, Niels Waage, briefly describes how the development of Danish labour law which inspired the development of Faroese labour law to become an efficient tool of conciliation for the Faroese labour market. With the Home Rule act of 1948 labour law became a Faroese field of special competence which ultimately led to the emergence of legal gaps and uncertainty on the labour market. Cases like Fiskimannaverkfallið 1954 and Merkjamálið 1986 made it clear that there was a critical need for sustainable solutions. In this context Kári á Rógvi was a driving force. He worked with academic and personal diligence, and he together with others ultimately established a private labour court, the so called Fasti Gerðarættur, which in many aspects is inspired by the Old Danish labour court: Den Permanente Voldgiftsret. Judge Waage remembers that Kári at times worried about whether Fasti Gerðarættur was used frequently enough. In Judge Waage's opinion, the best way for the Faroese labour market to cherish the memory of Kári á Rógvi is to support the development and use of Fasti Gerðarættur.

Úrtak

Niels Waage, dómari og fyrrverandi varaforseti í danska Arbejdsretten lýsir danskan arbejdsrætt í søguligum ljósi, og hvussu hann hevur givið íblástur til menningina av føroyska arbejdsrættinum til eitt væl virkandi amboð í dagsins samfelag. Við heimastýrisskipanini frá 1948 gjørdist arbejdsrættur føroyskt málsøki, og við málum sum eitt nú Fiskimannaverkfallinum frá 1954 og Merkjamálinum frá 1986 gjørdist greitt, at tørvur var á tillagingum í føroysku skipanini. Saman við øðrum var Kári á Rógvi við til at stovna privata gerðarættin Fasta Gerðarætt, ið bygdi á somu atlit, sum hin gamli Permanente

¹ 1985–2005 Mæglingsmand ved Statens Forligsinstitution. Oktober 1999 – juni 2010 Præsident for Retten i Roskilde. 2005- Næstformand i Arbejdsretten.

Voldgiftsret. Waage dómari minnst, at Kári, sum var ein drívvmegi í hesum høpi, til tíðir stúrði fyri at Fasti Gerðarrættur ikki varð brúktur í nóg stóran mun. Waage dómari endar við at siga, at besti máttin hjá føroyska arbeiðsmarknaðinum at minnst Kára á Rógvi, er við at í verki stuðla víðari menning av Fasta Gerðarrætti.

Introduktion

Jeg mødte første gang Kári á Rógvi i maj 2007, hvor der blev afholdt et nordisk møde for de enkelte landes ligestillingsorganer. Jeg var dengang formand for det danske ligestillingsnævn, og Kári havde en ledende rolle for det tilsvarende færøske organ. Jeg husker tydeligt, at jeg blev fascineret af hans store engagement for emnet og hans karismatiske personlighed. Jeg husker ikke meget om, hvad vi drøftede på mødet, men at han var en fortræffelig mødeleder og meget omsorgsfuld over for sine nordiske gæster. Han arrangerede en prægtig sejltur bl. a. til Nolsø. Og jeg husker tydeligt, at det første Kári sagde til mig, da vi var på tomandshånd var, at han godt vidste, hvem jeg var, og at han havde glædet sig til at takke mig for mit bidrag til etableringen af Fasti Gerðarrættur.

Dette undrede mig. Ja jeg er flov over at nævne, at jeg dengang faktisk ikke anede, hvad Fasti Gerðarrættur var for noget.

Det satte Kári mig så ind i. Det var jo året efter, at Fasti Gerðarrættur var blevet etableret. Jeg forstod at han var hoveddrivkraften bag tilblivelsen af Fasti Gerðarrættur, og at min hjælp havde bestået i, at jeg i en bog, jeg havde skrevet om dansk arbejdsret i 1997 havde omtalt en dansk voldgiftsinstitution, der eksisterede fra år 1900 og til 1910, og som hed den permanente voldgiftsret. Ikke for at prale, men for at dokumentere rigtigheden af min påstand, kan jeg citere, hvad Kári skrev om min bog i sit værk *Felagsverklóg* i 2013:

„Niels Waage Arbejdsretsloven med kommentarer. København 1997:

Bokin er sera góð at sláa upp í at fáa nærri greiðu á ávisum ásetingum. Søguligi parturin, serliga um Den permanenta Voldgiftsret, hevur verið sera týðandi fyri menningina av Fasta Gerðarrætti“²

Det var alt for venligt skrevet. Jeg skrev meget lidt om den permanente voldgiftsret i min bog. Men det er rigtigt, at Fasti Gerðarrættur minder om den permanente voldgift. Det vil jeg vende tilbage til om et øjeblik.

² Kári á Rógvi. *Felagsverklóg - føroyskur kollektivur arbeiðsrættur*. Estra/Vasti 2013. Bls. 15.

Jeg havde fornøjelsen af at møde Kári mange gange siden vores første møde og vi drøftede ofte arbejdsretlige spørgsmål. Jeg var dommer i den danske arbejdsret og interesserede mig for færøske forhold, ikke mindst fordi jeg i mine unge dage boede to år på Færøerne, hvor jeg arbejdede som politifuldmægtig. Faktisk boede jeg i Tórshavn, da Kári blev født på Landssjúkrahúsið i 1973. Så trods aldersforskellen havde Kári og jeg fælles interesser, og vi sås mange gange siden 2007 både her på Færøerne og i Danmark. Vi deltog også i nordiske arbejdsretsmøder sammen. I 2014 var vi bl. a. sammen på Island.

Kári nød stor respekt i danske juridiske kredse. Jeg har en hilsen til mindese-minaret fra professor i arbejdsret ved Københavns universitet, Jens Kristiansen, som Kári jo havde et samarbejde med. Kári havde også venner i den danske arbejdsret og højesteret, og jeg skal også hilse mange gange fra arbejdsrettens formand højesteretsdommer Lene Pagter Kristensen og højesterets præsident Poul Søgaard, som særligt bad mig om at nævne Káris værdifulde bistand under Højesterets besøg på Færøerne i 2012, herunder det glimrende foredrag, som han holdt for Højesteret på Universitetet.

Septemberforliget

Men lad mig vende tilbage til den permanente voldgiftsret. Dens historie startede med det berømte Septemberforlig i 1899, der afsluttede den største arbejdskonflikt i Danmarks historie, den såkaldte stor-lockout. Septemberforliget indeholdt nogle vigtige hovedprincipper, bl.a. om varsling af kollektive kampskridt, pligt for organisationerne til at søge at bringe overenskomststridige forhold til ophør og lønmodtagersidens anerkendelse af arbejdsgiverens ledelsesret. Septemberforliget kom til at danne rammen for udviklingen af den danske og dermed også færøske kollektive arbejdsret op gennem det 20. århundrede. Det afløstes i 1960 af hovedaftalen mellem DA og LO, men hovedprincipperne blev bibeholdt.

Den Permanente Voldgiftsret

Septemberforliget indeholdt en midlertidig bestemmelse om, at spørgsmål om brud på forliget kunne indbringes for Hof- og Stadsretten i København, indtil de kunne „henvises til en permanent Voldgiftsdomstol, over for hvilken der ved Lov er fastsat samme Vidnepligt som overfor Landets almindelige Domstole. Denne Voldgiftsdomstol skal bestå af 7 medlemmer, af hvilke hver af Parterne vælger 3 udenfor vedkommende Organisations Bestyrelse, og Formanden vælges af disse 6 i Forening blandt Landets Jurister.“

Til opfyldelse af denne bestemmelse blev den „Permanente Voldgiftsret“ etableret i begyndelsen af året 1900. Efter en fælles henvendelse fra De Samvirkende Fagforbund (nu LO) og Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening (nu DA) gennemførtes herefter en *lov nr. 57 af 11. april 1900 om vidneførsel for arbejds-voldgiftsretter*:

Loven fandt efter sit indhold anvendelse, når en centralforening af arbejdsgivere og en centralforening af arbejdere indgik overenskomst angående ordning af arbejdsforholdene i industri og håndværk, og det i denne overenskomst var vedtaget, at spørgsmål om overholdelse af overenskomsten skulle afgøres ved voldgift. I et sådant tilfælde kunne det efter loven ved kongelig anordning bestemmes, at vidneførsel til brug ved voldgiftsrettens afgørelser skulle ske efter lovgivningens almindelige regler om vidnepligt mv.

Loven blev fulgt op af en *kongelig anordning nr. 109 af 18. maj 1900*, hvorved Den Permanente Voldgiftsret, der var forudsat etableret i Septemberforliget, blev omfattet af lovens bestemmelser.

Augustudvalget

På trods af indgåelsen af Septemberforliget og etableringen af Den Permanente Voldgiftsret var det danske arbejdsmarked fortsat præget af konflikter i begyndelsen af det 20. århundrede, og i august 1908 blev der nedsat et udvalg, der foruden formanden bestod af 20 medlemmer, 10 fra hver af de to hovedorganisationer Landorganisation i Danmark (Dengang De samvirkende fagforbund) og Dansk Arbejdsgiverforening. Udvalget foreslog oprettelse af en ny fast voldgiftsinstans Den Faste Voldgiftsret, der skulle være mere effektiv end den permanente voldgiftsret havde været.

Den Faste Voldgiftsret

Udvalgets forslag om Den Faste Voldgiftsret blev med ganske få ændringer vedtaget af Rigsdagen og gennemført som lov nr. 81 af 12. april 1910. Den helt afgørende forskel mellem Den Permanente Voldgiftsret og Den Faste Voldgiftsret var, at Den nye Faste Voldgiftsret fik et meget effektivt middel til at håndhæve de kollektive overenskomsten, nemlig boden. Den Faste Voldgiftsret kunne nemlig idømme en part, der overtrådte en kollektiv overenskomst en bod, altså et pengebeløb, der i modsætning til erstatning kunne pålægges, uanset om den krænkede part havde lidt et økonomisk tab eller ej.

Hjemmestyreløven

Det, der skete på Færøerne i 1948, kunne have fået betydning for den geografiske udstrækning af Den Faste Voldgiftsrets kompetence: Færøerne fik sin hjemmestyreordning, der som bekendt indebar, at arbejdsmarkedsforhold, og dermed også den kollektive arbejdsret som juridisk disciplin blev et færøsk særanliggende. Men det færøske hjemmestyre gennemførte ingen lagtingslove eller andet til afløsning af loven om den faste voldgiftsret. Konsekvensen af denne passivitet så vi i 1954, hvor de færøske arbejdsgivere indbragte en strejke gennemført af Føroya Fiskimannafelag for Den Faste Voldgiftsret. Det blev fra arbejderside bl.a. hævdet, at Den Faste Voldgiftsret, der jo var en rent dansk institution uden nogen form for repræsentation fra Færøerne ikke var kompetent, netop da arbejdsret var blevet et færøsk særanliggende. Den faste Voldgiftsret statuerede imidlertid, at loven om Den faste Voldgiftsret fortsat var gældende på Færøerne, da den ikke var blevet ophævet eller ændret for Færøernes vedkommende. Det fremgik af § 13 i lov nr. 137 af 23. marts 1948 om Færøernes hjemmestyre og de færøske fiskere fik virkelig den faste voldgiftsrets instrument til håndhævelse af kollektive overenskomster at føle: En bod på 250.000 kr. I vore dages penge et sted mellem 3 en halv og 4 mio. kr.!

Arbejdsretten

I Danmark fik Den faste Voldgiftsret navneforandring til Arbejdsretten i 1964. Og i 1973 fik vi en ny arbejdsretslov. Den fik betydning for Færøerne. Men det viste sig først i 1986.

Højesterets dom fra 1986

Højesteret fastslog i U 1986.314 H, at 1973-lovens § 25, hvorefter loven ikke gjaldt for Færøerne og Grønland, og som blev gennemført med tilslutning af Færøernes landsstyre, medførte, at hverken arbejdsretsloven eller den ved loven ophævede ældre lovgivning var gældende på Færøerne. Dette indebar umiddelbart, at det er almindelige domstole, dvs. Færøernes ret, Østre Landsret og Højesteret, der på Færøerne er kompetente til at afgøre de kollektivarbejdsretlige tvister, der i Danmark behandles af Arbejdsretten og faglige voldgiftsretter, medmindre overenskomstparterne vedtager voldgiftsbehandling.

I U 1986.314 H indeholdt overenskomsten en voldgiftsbestemmelse, og et flertal i Højesteret fandt, at sagen i medfør af denne bestemmelse skulle henvises til behandling ved faglig voldgift. En dissenterende dommer fandt, at voldgiftsbestemmelsen burde fortolkes restriktivt, og stemte derfor for, at sagen blev hjemvist til behandling ved Færøernes ret.

Fasti Gerðarrættur

Kári fortalte mig, at der efter at Højesteret i 1986 havde fastslået, at arbejdsretsloven ikke gælder for Færøerne, var der bestræbelser på at få etableret et organ på Færøerne, der kunne behandle sager, som i Danmark henhører under Arbejdsretten eller andre arbejdsretlige instanser. Behovet for et sådant organ havde vist sig, fordi en række konflikter bl.a. om lovligheden af kollektive kampskridt ikke var blevet løst tilfredsstillende. F.eks. var sager om kampskridt fra lønmodtagerside blevet genstand for fagedretlig behandling med efterfølgende justifikationssager, hvilket lønmodtagerorganisationerne havde protesteret imod. Og det var disse bestræbelser, der med Kári som hoveddrivkraft førte til etableringen af Fasti Gerðarrættur, og som nok kan sammenlignes med Arbejdsretten i Danmark, men som nok minder mere om Den Permanente Voldgiftsret, navnlig på det helt afgørende punkt, at Fasti Gerðarrættur ikke har kompetence til at idømme bod (med mindre begge parter er enige herom). Men der er også andre lighedspunkter:

Ligesom Den Permanente Voldgiftsret i Danmark er Fasti Gerðarrættur et privat institut, men som Den Permanent Voldgiftsret fik statsmagtens anerkendelse (bl.a. gennem lovbestemmelsen om, at forklaringer afgivet for denne instans blev afgivet under vidnepligt), er Fasti Gerðarrættur særlige betydning fastslået gennem en lagtingslov om sager ved Fasti Gerðarrættur (nr. 21 af 11. april 2006). Heraf fremgår bl.a., at de almindelige domstole bistår med vidneafhøring og fuldbyrdelse af voldgiftsrettens afgørelser.

Jeg drillede Kári med, at Højesterets dom fra 1986 bragte færøsk arbejdsret tilbage til tiden før Septemberforliget i 1899, og at Fasti Gerðarrættur bragte Færøerne frem til år 1900, hvor Den Permanente Voldgiftsret blev etableret.

Men det var bare drilleri. Fasti Gerðarrættur har efter min opfattelse betydet en meget tiltrængt modernisering af færøsk kollektiv arbejdsret og navnlig, at hjemmestyrelovens intentioner om at gøre kollektiv arbejdsret til et færøsk særanliggende nu også er blevet tilgodeset i praksis. Dette var nok også Káris hovedformål med det store arbejde, han lagde i etableringen og driften af Fasta Gerðarrætti.

Kári udtrykte somme tider en vis bekymring for, om Fasti Gerðarrættur blev anvendt tit nok, og efter min mening kan det færøske arbejdsmarked ikke bidrage bedre til at sikre Káris minde end ved at bakke op om Fasti Gerðarrættur i fremtiden.

Of Justice and Law

Summary

The author, Prof. Garrett Barden, sheds light on the linguistic and conceptual challenges one faces when referring to justice. He argues that it is vital to be aware of presupposed intrinsic contextual elements which may affect our general understanding and application of justice as a concept. The author begins with comparing Sandars' translation of the concept of justice from the First Book of Justinian Institutes and an alternative version. He states that both translations lack the verbal association between justitia (justice) and jus (entitlement). Because the goal of justice is to discover who is entitled to what and to render what is due this subtle association is fundamental when pursuing the purpose and enforcement of justice. He then continues to reflect on entitlement, ownership and justice and illustrates that they may vary between social contexts. On this basis he argues that it is fundamentally important to have good law and that societies are continuously faced with the challenge to define what is good. The author concludes that the socially accepted good law is, like a scientific conclusion, what is accepted to be the best available opinion and therefore remains open for revision.

Samandráttur

Høvundurin, Garrett Barden professari, varpar ljós á tær málsligu og hugtaksligu avbjóðingar, ið taka seg upp, tá hugtakið rættvísi verður umrøtt. Hann argumenterar fyri, at tað er avgerandi at vera tilvitaður um atlit, sum eru undirliggjandi fortreytir fyri tað høpið, ið hugtakið rættvísi verður fatað og brúkt innanfyrri. Høvundurin byrjar við at samanbera umsetingina hjá Sandars av hugtakinum rættvísi frá fyrstu bókini í Justinian Institutes við eina aðra útgávu. Hann staðfestir, at báðar umsetingarnar mangla málslig frábrið millum justitia (rættvísi) og jus (rætt). Av tí orsök at endamálið við rættvísi er at finna fram til hvør hevur rætt til hvat og til at krevja handheving av rættindum, er slikt frábrið av stórum týðningi í sambandi við at skilja og íverkseta

¹ Professor of philosophy (University of Cork 1972-1999), Visiting professor of law (University of Akureyri 2004-).

rættvísi, sum hugtak. Barden reflekterar síðani um hugtøkini rættindi, ognarskap og rættvísi og lýsir hvussu hesi kunnu broytast millum sosial høpi. Á hesum grundarlagi, er tað av alstórum týdnini at hava góðar lógir, og at samfeløg áhaldandi umrøða hvat tað góða er. Høvundurin kemur til ta niðurstøðu, at tann lógin, sum til einhvørja tíð er viðurkend sum góð, er, eins og visindaligar niðurstøður, bygd á ta til einhvørja tíð best møguligu meiningina. Sostatt kann hon altíð endurskoðast.

Introduction

When we think of *law* we commonly have dominantly in mind legislation by the State and the settlement of disputes, both civil and criminal, in courts. We often take for granted the underlying communal moral attitudes and their source in everyday living. It is suggested in this essay that the source of what we commonly mean by *law* is what is formally legislated and is the context of both civil and criminal disputes. However, underlying both criminal and civil law is the moral context of human – and indeed other animal – society without which no society could survive. Fundamental is *entitled* possession. To possess something may be simply a fact but may also be – and often is – *entitlement*. So, the first proposition in Justinian’s *Institutes* states that we do not simply possess things but are entitled or not entitled to do so. A person’s *ius* is what that person is entitled to and the virtue of justice is the intention of honouring entitlement. Law is the statement of what in particular circumstances a person is thought to be entitled to. This idea of entitlement is taught to children from a very early age as the story here of Eve and Adam and their parents illustrates. Humans – and somewhat differently other animals – do not simply possess but are entitled, or not entitled, to possess. A person’s *ius* is what that person is entitled to. The virtue of justice is the steadfast intention and practice of giving to each his own – *ius suum cuique tribuens*.

I

De Justitia et Jure is Title I of the First Book of Justinian’s *Institutes*. In his translation² Sanders leaves the original Latin title but translates the head sentence that in Latin is: *Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuens*.

² Thomas Collett Sanders, *The Institutes of Justinian*, Longmans Green, London, 1922; reprinted Greenwood Press, Westport, Connecticut 1970.

His translation reads:

Justice is the constant and perpetual wish to render to everyone his due.

The translation is clear but, like all translations, makes choices that are not the only possibilities. Below is a slightly different version:

Justice is the constant and enduring intention of attributing (rendering, assigning) to each their due.

Missing from both translations is the verbal association between *justitia* and *jus*. My translation does, however, follow the original in using the present participle rather than the infinitive.

A person's *jus* is what they are entitled to. To discover who is entitled to what, and to render what is due is the goal of *justitia* (justice), that is, the goal of the virtue of justice. In contemporary English the word *justice* is commonly used as a conclusion as in *justice was done* whereas in this passage *justitia* is a virtue, the goal of which is to discover and assign a person's *jus*. A basic and necessary presupposition is that the person has rights even if not necessarily those that they claim. Someone may claim the right to be given the money that has been found lying on the floor. They claim that the money is theirs. The finder's task is twofold, to discover if the money is in fact the claimant's, and to give it to the claimant if it is – fallibly – judged to be.

Obviously – so obviously that it is easy to overlook – the presupposition is that the money is owned by, belongs to, someone and that to be given the money is that person's *jus*, right or entitlement.

Title I.3 states *praecepta* – in Sandars' translation *maxims* – of justice:

Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

The *precepts* of justice are these: to live honourably, to damage no-one, to attribute (assign, give) to each what is their due.

The Latin *praecepta* has come into English as *precept*, *rule* or *command*. The etymological reference to – *taken before* – is lost. Sandars' *maxims of law* may well be an effort to recover that meaning. Each of the three maxims is in the infinitive: *honeste vivere* is not command just as Sandars' maxims are not

commands. Compare the imperative „read the instructions carefully before turning on the machine“ with „to look carefully before turning on the machine is wise“. Here „to live honourably, not to damage another, to give to each what is due“ are habits, attitudes and practices that make it more likely that one’s judgement will be correct.

II

Few if any readers will utterly fail to understand the three precepts but, if asked what is demanded by living honourably, damaging no-one and attributing (assigning, giving) to each what is due may be somewhat nonplussed. What must one do in order to live honourably? The question seems to look for a comprehensive account of what living honourably requires but if one tried to give such an account one would soon discover the task to be impossible. We learn how to use „honourable“ and „dishonourable“ as we hear or read them used to praise or blame certain acts and kinds of acts. If, for example, at the supermarket checkout one were given more change than was due, the honourable thing would be to point out the mistake, and return the surplus. To return the surplus is to give what is due which suggests that the three precepts of justice are closely linked. On further reflection it becomes clear that not to return the surplus damages the person who, in this situation, ought not to be damaged. To live honourably includes not damaging another and giving to each what is due.

So much for a brief discussion of the passages discussed.

III

A related question concerns not what was meant but what was presupposed. For example, when enquiring at the ticket office in Kent station in Cork for the time of the next train to Dublin you presuppose that the official would know and would tell you. That presupposition is not usually explicit but is part of the intellectual background within which the question arises.

Similarly, I am now writing in English because I have presupposed that those attending the meeting presuppose that the discussion will be in English. Those and similar presuppositions are so spontaneous and implicit that they are rarely noticed but are nonetheless intrinsic to the action.

I have given the passage from Justinian I.I in the original and in translation because I have explicitly presupposed that not every listener will be familiar

with Latin yet may be interested in seeing the original particularly as my translation differs somewhat from that of Sandars.

Because presuppositions are intrinsic and unavoidable it is worth trying to discover what presuppositions are behind the assertion: The virtue of Justice is the constant and enduring intention of assigning (attributing, giving) to each what is due, what is justly theirs, what, at least for the time being, as when a thing is borrowed, belongs to them. (More accurately in that case, what they own, what belongs to them, is not the thing itself but the use of the thing borrowed.)

Grammatically, the sentence is a factual statement that may be true or false; as may be the sentence, „Justice is the constant and enduring intention of assigning whatever one wants to oneself“ as, throughout human history, has been assumed by victorious armies – *Macht macht Recht* – but is taken to be false within a society in which the ownership of different things by different people is „what is due“.

Were readers to come upon Justinian’s or some similar definition of justice they might be interested in it simply as a definition, but to read the sentence in Justinian as merely a definition or as a description of a Roman attitude is clearly mistaken. The presuppositions in Justinian are that people are entitled to different things, and ought to be given what they are entitled to. There is no argument as to why they are so entitled, nor as to why they should be given what they are entitled to. The lack of any such argument reveals a further presupposition. Tribonian and his colleagues presuppose that their readers will agree.

IV

Entitlement and ownership, although obviously related, are not identical. If someone owns a car they are normally entitled to drive it but there are circumstances in which they are not. When one borrows a car, one is entitled to drive it although one does not own it. There are very ordinary occasions when we are entitled to use something that we do not own and yet would not commonly say that we had borrowed. No one at this meeting owns the chair they are sitting on but it would be unusual to say that they had borrowed it. In so far as they think about it at all, they think of themselves as entitled to sit on it during the meeting, and to exclude someone else from doing so. Their *jus* for the time being is the entitlement to sit on „their“ chair.

There neither is, nor can there be, a human society in which there are no entitlements, no rights, where no-one owns anything, and in which no-one is due anything.

Although they cannot speak of entitlements, the societies of animals other than ourselves are networks of rights. In very large colonies of some, but not all, birds – Penguins and Puffins for instances – parents (or, in some cases, one parent) and chicks recognize one another. The chick is entitled to its parents' care and parent(s) are entitled to their offspring.³

An elephant calf's mother recognizes her calf who, reciprocally, recognizes her. That reciprocity is recognized in the community of elephant cows. The relationship between cows and their calves is not simply a physical relation between an adult female and her offspring, any more than is the relationship between a human mother and her baby.

It is, perhaps, somewhat unusual to think of a human mother as being entitled to her own baby but it is unusual only because it is commonly uncontroversial to think so. But when that question is raised in Ireland it is worth remembering that there was a time when women who had babies out of wedlock had their babies taken from them. Their *jus* was judged not to include – and so in that society did not include – the right to keep their babies in those circumstances.

Every human society is a network of entitlements (*jura*) and for the society to survive the entitlements must largely be honoured. No society can survive if no-one is entitled to anything or if entitlements are insufficiently honoured. The moral education of children must, therefore, include that the accepted entitlements be taught – which includes teaching not alone what the entitlements are but that they are to be honoured. As the late French linguist, Jean Gagnepain, held, we learn our morals as we learn our language⁴ but how we live with them is our decision for we cannot be compelled to know, to believe or to act

Young children begin to learn the practical meaning of ownership and theft when the parents think that a particular situation demands it, as the following story shows.

Adam and his parents visit Eve and her parents. The two children spend the

³ That is not true of every species – ornithologists think that Kittiwakes do not distinguish their own offspring in the colony.

⁴ „As“ means both „in the same way as“ and „at the same time as“.

afternoon playing happily together with Eve's toys. Adam particularly enjoys playing with Eve's furry camel and, when their time together comes to an end, takes it home with him. Not yet having a clear idea of ownership Adam does not recognize that the camel belongs to Eve, and that he ought not to have taken it but ought to have left in her house. When they get home, Adam's parents notice what has happened and, because they accept that the camel belongs to Eve, and that her right is to have the camel restored to her, they ring Eve's parents to tell them what has happened, and that they will return the camel as soon as possible. They are left with the question as to how to talk about the camel with Adam.

V

Adam has other toys that his parents think rightly belong to him. But what does Adam think? His experience is of playing with the toys. Does he think of them as belonging to him, as owning them? Or does he simply play with them?

A baby still being breast fed by his mother would be likely to recognize the difference if breast fed by another woman, and might respond negatively to the difference but would have no idea of being entitled to be fed by his mother. Nor would anyone try to explain to him why he was now being fed by another person. In the story, Adam's situation is crucially and uncontroversially different for he is used to playing with his toys and, crucially, beginning to talk to his parents about them and other things. He begins to talk of „this toys“. His parents may ask „Where is your giraffe?“ As he is learning his language he is learning his morality, that is, what is the accepted morality of his community which he may later repudiate. He begins to learn that the toy giraffe with which he regularly plays is his, and to think and speak of it as „my giraffe“. Thus he begins to learn the notion of ownership and belonging. Because he often plays with his giraffe, he knows that he has it, and expects to find it next morning in the toy box where he had put it. He begins to learn in practice that it is his that he *owns* it because that is how his experience with the giraffe is talked about.

When he returns from Eve's house with her camel, his parents will try to explain to him that it belongs to Eve and, whatever his own desire, will insist that it be given back to her. Adam begins to generalize, and to learn that he will be required to give the owner what belongs to her. He will learn that to give the camel back to Eve is thought to be the right thing to do. He will have learned more or less clearly that what is to be done with the camel is to be done with other things. But he will also learn that if no-one notices that he has taken something without the owner's knowledge or consent he can keep it without

too much fear of his being discovered. He learns, as do we all, without yet knowing the word, that what he has done is to steal and that to steal is thought wrong. He begins to learn, clearly without knowing Justinian's formula, that to steal is to take without permission and so to deny someone what is their right, their *jus*.

Intrinsic to proposition I.I is that people have rights. Intrinsic to the story of Eve, Adam and the furry camel is the idea that the camel belongs to Eve, that it is her right (*jus*) to keep it. One who agrees with that right, will agree that the virtue of justice is the constant and enduring intention of rendering to each what is due. „X is due to NN“ is the answer to the question „What in this (kind of) situation is due to NN?“.

Adam discovers that what he has done is thought to be unacceptable or wrong and that, whatever his own attitude, he will be compelled to return the camel. He learns what will be the consequence if what he has done is discovered. Sooner or later he will learn that actions of that type are thought intrinsically wrong, and that not to engage in them thought intrinsically good. He has yet to decide what his own attitude is to be. Having learned that different things are accepted to be owned by different people in different circumstances – that is, that people have rights and that it is accepted that one of the commonplace but crucial attitudes to living in society is to determine what those rights are – and that the virtue of justice is both to render to each what is their right (*ius suum cuique tribuere* I.I.3) and, when an owner already possesses what they own, to respect their right to retain it.

There remains the crucial, and necessarily personal, question which is, in its general context, „Do I respect the right of an owner to keep what they own?“, and, in its particular context, „Shall I on this occasion respect the owner's right?“ Adam took Eve's camel simply because he wanted it. He had not yet learned that he had no right to do so, but had – without yet knowing the term – stolen it.

VI

His parents teach him that he had „stolen“ the camel, that it was Eve's camel, that it belonged to her and, for that reason, require him to return it. Thus he learns the universally found law, that in Buddhism is the second of The Five Precepts: „abstain from taking what is not given“, in Judaism, and hence in Christianity, is the eighth commandment of the Decalogue in Exodus 20:15 and Deuteronomy 5:19, „Thou shalt not steal“, in Islam in the Koran in The

Imran's (3:160) and The Table (5:38). Of these sources the dominant in Europe has been Exodus.

In Exodus and the other books of the Laws, such as Leviticus and Deuteronomy, the laws are said to be God-given. The set of laws that have come into European culture as the Ten Commandments are introduced as divine commands: „And God spoke all these words, saying, I am the Lord thy God, which have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage. Thou shalt have no other gods before me ... Remember the Sabbath day, to keep it holy... for in six days the Lord made heaven and earth, the sea, and all that in them is, and rested the seventh day: wherefore the Lord blessed the Sabbath day and hallowed it. Honour thy father and thy mother: that thy days shall be long upon the land which the Lord thy God giveth thee. Thou shalt not kill. Thou shalt not commit adultery. Thou shalt not steal. Thou shalt not bear false witness against thy neighbour ... “ (Exodus 20, 1–16).

The rhetoric of the Ten Commandments (in Deuteronomy referred to as Ten Words) is „command by one entitled to command“. Thus, the rules against killing, adultery, theft, and false testimony may seem to be rules or laws *because* commanded by God, even as good or indifferent ways of acting until then unknown to be wrong. On reflection it becomes clear that to think so is utterly mistaken for they are laws of behaviour which if not sufficiently observed would make social life impossible. There can be no human society in which no-one in any sense whatsoever owns anything and anything can be taken as one wills.

When thinking of Adam's taking of the camel at least two quite different questions arise. Why do Adam's parents require him to return the camel? And generically, why is it thought wrong to steal?

There are at least three possible answers to the first. Adam's parents may require him to return the camel simply because they do not want to risk being discovered to have allowed him to keep it. Or they may insist on his returning it because they think that he has in fact – although not yet in his own understanding of the situation – stolen it, and that they want him to restore to its owner what he has taken and begin to learn that stealing is wrong. A third answer is that they want him to give the camel back simply because there is a rule against theft – „Thou shalt not steal“ – that they have been brought up to accept.

Returning to the question, why is it thought wrong to steal? To steal is knowingly, and with the intention of keeping, to take from another without their consent what they own, or are for the time being are entitled to keep – as one might steal from X what X had borrowed from Y with the intention of appropriating what one had taken.

In the story of Eve, her camel and Adam, Eve was said to own the camel but, as is often the case with every day and perfectly intelligible words, what her *ownership* involved is understood in everyday conversation but is easily obscured. Is she entitled to sell it or give it away? The owner of a private company may be entitled to sell it rather than to leave it to offspring; in Europe the present „owner“ of a great house is often not so entitled. What is Eve entitled to do?

VII

The general form of question as to what Eve is entitled to becomes „what in these circumstances is X entitled to?“ The virtue of justice is the constant and enduring intention of assigning to her what is her entitlement. Obviously, she cannot be assigned what is her entitlement until her entitlement in this situation is discovered. Her entitlement is her *jus*, her entitlement or due.

VIII

When her camel is returned to her, Eve has again what belongs to her, what she is entitled to, what in this situation is her due. Having been upset with the loss of her camel, she is pleased that with its return. She is unlikely to think about its return as being just but in fact is pleased with the outcome, and experiences the imposition of the just solution as advantageous. Contrariwise, the implementation of the just solution is precisely what Adam did not want. To have the camel returned was Eve's *jus*, whereas Adam's *jus* was to have camel taken from him and given back to Eve. Thus, what someone is entitled to – what is their *jus* – may not be what they want. Adam has experienced the outcome as negative, and contrary to his wishes as the expression „he got his just deserts“ suggests.

Adam's parents command him to do what they think is just, and are sufficiently powerful to ensure that he does so. Eve has experienced the law – that is, the expression of what both sets of parents consider to be just – as to her advantage; Adam to his disadvantage. Present readers may be expected to

agree with a rule or law requiring Adam to return the camel. That the ownership of the camel remained with Eve is to us obvious but it is so only because we distinguish between „giving“, „lending“ and „stealing“.

Adam learns that to return the camel is required of him. He is compelled to return it, and is told that to do so is the right or just thing to do on this and similar occasions, but *experiences* the compulsion as being forced to do what he does not want to do. His parents want him not only to return the camel but to accept that to do so is the right or just way to act. They want him to accept that to return the camel is the right or just thing to do. They can compel him to do what in this situation they think is just. They can try to convince him that to take Eve's camel is wrong, but they cannot compel him to think so. Adam may remain convinced that he is perfectly justified in taking the camel. Likewise, it is not possible to compel someone to be either personally convinced or to believe that a particular factual judgement – for example: „The set of three sequential numbers, 1,2,3 is the only such set in the infinite set of positive whole numbers in which each number is prime.“ – is true.

Adam may, however, have been convinced that to have taken Eve's camel was wrong, and so is now faced with an entirely different question. In its general form his question is this: when I see something I want but that I know belongs to another and that it is wrong to take it (to steal it), what shall I do if in the present circumstances I am reasonably sure, and am willing to take the chance, that I shall not be discovered? He may well decide to steal when he is confident that the chances of his being discovered are small. The structure of stealing is the same whether the proposed theft is relatively small – say, 20 Euro – or very great – say, the embezzlement of millions.

The thief knows more or less clearly that the survival of society depends on the incidence of theft being sufficiently rare to allow the society to survive. More or less clearly he knows that, as Adam Smith wrote in *The Theory of Moral Sentiments*.⁵

IX

„Beneficence, therefore, is less essential to the existence of society than justice. Society may exist, though not in the most comfortable state, without beneficence; but the prevalence of injustice must utterly destroy it.“⁶

⁵ The Theory of Moral Sentiments. Adams Smith. 1759, II.ii.3.3. Oxford U.P., 1976, p.86

⁶ Ibid.

More or less – perhaps commonly *less* – clearly the thief knows that what Adam Smith claimed is true but that what will constitute destructive *prevalence* is unknown. The thief knows more or less explicitly – again, commonly *less* – that theft tends to undermine the society within which he lives and works, and upon the survival of which he depends, but is either oblivious to, or insufficiently convinced, of the fact that his actions tend to *utterly destroy it*.

In the light of Adam Smith's contention let us return to the story of Eve, Adam and their parents. Were Adam's parents to connive in his taking of the camel, and fail to ensure that it was returned, Eve's parents would find that injustice had corrupted their friendship, even had it not yet utterly destroyed it Adam's parents would have failed to act in accord with the three principles of justice: to act honourably, to refrain from damaging another, and to render to each what was due. The small society that was their mutual friendship would have been undermined, if not utterly destroyed.

The function of law is to establish a social context within which each has what is (judged to be) theirs. Good laws state what in particular circumstances has been thought to be just, what in the described circumstances is thought to belong to whom, as shown in Title I of Book II De Rerum Divisione (The Distribution of Things) which determines who owns what in specified situations.

The 13th rule or law is this:

„It has been asked, whether, if you have wounded a wild beast, so that it could easily be taken, it immediately becomes your property. Some have thought that it does become yours directly when you wound it, and that it continues to be your while you continue to pursue it, but that if you cease to pursue it, it then ceases to be yours, and again becomes the property of the first person who captures it. Others have thought that it does not become yours until you have captured it. We confirm this latter opinion, because many accidents may happen to prevent your capturing it.“⁷

Their acceptance of that opinion, which they take to be better than what had been until then accepted, makes it the law. But just as a scientific conclusion may be found by the majority in the scientific community to be the best available, the personal acceptance of the conclusion is an individual responsibility. As no-one can be forced to accept a factual conclusion that they personally

⁷ Ibid.

reject, so no-one in the moral community in which the law is established can be forced to accept that it is just and, therefore, to be obeyed.

The fundamental law is „Do what is just.“ Ideally, laws state what has been thought and established to be just. Like any human discovery, jural discoveries, may be correct or incorrect, and on occasion corrupt, and „When a piece of legislation is, for one reason or another, clearly evil, and prevents him from following his conscience, the judge is morally obliged to resign. For he is not simply a calculating machine. In contributing by his agreement to the continuance of an evil order, he cannot hope to avoid his responsibility.“⁸

X

What is accepted to be a good law is, like a scientific conclusion, what is accepted to be the best available opinion. It remains open to revision.

Finis operis

⁸ Perelman, Chaim: *Droit, Morale et Philosophie*, L.G.D.J, Paris, 1976. p. 100. [My translation].

www.flr.fo